

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ
Кафедра педагогіки та психології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ ТИПІВ КАЗОК В ПОВСЯКДЕННОМУ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ

ЖЕНДЕЙ КІНГА КАРЛІВНА

Студентка ІV-го курсу

Освітня програма: 012 Дошкільна освіта

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

Маргітич Катерина Євгенівна
канд. пед. наук, доцент

Консультант:

Ешпан Маргарита Степанівна
ст. викладач

Завідувач кафедру:

Біда Олена Анатоліївна,
доктор пед. наук, професор

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 2021

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ

Кафедра педагогіки та психології

Кваліфікаційна робота

**ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИХ ТИПІВ КАЗОК В ПОВСЯКДЕННОМУ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка ІV-го курсу

Жендей Кінга Карлівна

Освітня програма: 012 Дошкільна освіта

Науковий керівник: **Маргітич Катерина Євгенівна**

канд. пед. наук, доцент

Консультант: **Ешпан Маргарита Степанівна**

ст. викладач

Рецензент: **Романюк Катерина Олександрівна**

канд. пед. наук, доцент

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Pedagógia és Pszichológia Tanszék

**A MESÉK KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSAINAK FELHASZNÁLÁSA AZ
ÓVODAI NEVELŐI-OKTATÓI FOLYAMATBAN**

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Zsendely Kinga

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 012 Óvodapedagógia

Témavezető: **Margitics Katalin**

a pedagógiai tudományok kandidátusa, docens

Konzulens tanár: **Espán Margaréta**

adjunktus

Recenzens: **Romanyuk Katerina**

a pedagógiai tudományok kandidátusa, docens

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. РОЛЬ ЛІТЕРАТУРИ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	7
1.1. Роль дитячого садка у вихованні дитини як читача	8
1.2. Вимоги до вибору розповідного матеріалу в дитячому садку	9
1.3. Навчання рідної мови через літературу.....	12
1.4. Вплив віршів та казок на дитину.....	14
II. КАЗКА В ДИТЯЧОМУ САДКУ	16
2.1. Ліричні та прозові твори	16
2.2. Види та групи казок.....	17
2.3. Методи, які допоможуть завершити свій літературний досвід.....	20
2.4. Методи, що використовуються при повторенні казки.....	22
III. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВИЧОК РОЗПОВІДЕЙ ВИХОВАТЕЛІВ ДИТЯЧИХ САДКІВ НА ЗАКАРПАТТІ	29
ВИСНОВОК	39
РЕЗЮМЕ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	41
ДОДАТКИ	43

TARTALOM

BEVEZETÉS	6
I. AZ IRODALOM SZEREPE ÓVODÁSKORBAN	7
1.1. Az óvoda szerepe a gyerek olvasóvá nevelésében.....	8
1.2. A meseanyag kiválasztásának követelményei az óvodában	9
1.3. Anyanyelvi nevelés az irodalom eszközével	12
1.4. A mesék hatása a gyermekre	14
II. MESE AZ ÓVODÁBAN	16
2.1. A lírai és prózai alkotások	16
2.2. A mese fajtái, csoportjai	17
2.3. Az irodalmi élményének kiteljesedését segítő fejlesztő módszerek	20
2.4. A mese ismétlése során alkalmazható módszerek	22
III. A KÁRPÁTALJAI ÓVODAPEDAGÓGUSOK MESÉLÉSI SZOKÁSAINAK VIZSGÁLATA	29
ÖSSZEFOGLALÁS	39
UKRÁN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÁS	40
FELHASZNÁLT IRODALOM	41
MELLÉKLET	43

BEVEZETÉS

A mese az óvodás gyermek kommunikációs és anyanyelvi nevelésének egyik kulcsfontosságú alkotóeleme. Ezáltal nemcsak szókincsük vagy a képzelőerejük fejlődik, a mese értelmi, érzelmi és esztétikai nevelés terén is hatásos eszköz, de gyarapíthatjuk a gyermek más témákkal kapcsolatos ismereteit is.

Szakedolgozatom témája *A mesék különböző típusainak felhasználása az óvodai nevelői-oktatói folyamatban*. Azért választottam ezt a témát, mert leendő óvodapedagógusként fontosnak tartom, hogy már óvodás korban is kellő hangsúlyt fektessünk az anyanyelvi- és irodalmi nevelésre, mert ez meghatározó lehet a gyerekek további éveiben.

A tavalyi év folyamán azzal foglalkoztam, hogy hogyan lehet a korcsoportoknak megfelelő meséket alkalmazni az óvodában, és milyen tevékenységekkel lehet összekötni a foglalkozások során. Igyekeztem olyan szakirodalom után kutatni, amelyben bővebb információt találtam arról, hogyan és milyen módon tudjuk beépíteni a meséket az óvodai mindennapokba.

Dolgozatom hipotézise, az óvónők fontosnak tartják a mesélést minden korcsoportban. Ennek bizonyításaként egy kérdőívet állítottam össze, amit 80 kárpataljai óvónőnek sikerült kitöltenie. A kérdőívvel nem csak az volt a célom, hogy alátámasszam hipotézisem, hanem az is, hogy átfogóbb képet kapjak a kárpataljai óvónők mesélési szokásairól.

Manapság a mondókákra, versekre, mesékre, verses-mesékre, elbeszélésekre, történetekre még nagyobb hangsúlyt kell fektetni már óvodás korban, mivel a mai világban az elektronikai eszközök lassan minden fölött átveszik a hatalmat úgy, hogy közben sokan észre sem veszik. Sajnos, így az irodalom egyre kisebb szerepet kap a kisgyermek életében, helyét egyre inkább átveszik az animációs mesék. Sok szülő, ahelyett, hogy elmondana gyermekének egy mesét, egy verset, mondókát, történetet, inkább lejátssza az animációs mesét, mondván, hogy a gyermek is le van foglalva és ő is csinálhatja a saját dolgát, így mindketten jól járnak. Tehát ezen a téren is nagyon sok felelősség hárul az óvodapedagógusra, akinek egyik feladata megismertetni a gyermeket az irodalmi művekkel, megszerettetni vele azokat, hogy felnőttkorában is igénye legyen rá.

I. AZ IRODALOM SZEREPE ÓVODÁSKORBAN

Az óvodáskorú gyerekek személyiségében az érzelmek a legdominánsabbak, ön- és világmegértésüknek egyik alappillére a mese, másik a játék. A verseknek és a meséknek elsősorban nem az a feladatuk, hogy ismereteket adjunk át velük, hanem hogy egy heurisztikus élményt nyújtson (Kádár, 2012).

A gyermek egy fejlődő és komplex személyiség. A fejlődését genetikai adottságok, érési törvényszerűségek, és környezeti hatások határozzák meg. Életkoronként és egyénenként változó testi és lelki szükségletei vannak. Az óvodai irodalmi nevelésünk is ezeken a tényezőkön nyugszik, ezért az irodalmi alkotások kiválasztásakor műfaji-, tartalmi-, stílusbeli változatosságra, sokszínűségekre kell törekednünk. Nem probléma, ha kezdetben nem a teljes szöveget, történetet birtokolja a gyermek, hiszen már egy-egy meselem erős érzelmi és esztétikai hatása elindíthatja a képes gondolkodást, biztosítja az irodalmi élményt. Ha csak valamilyen didaktikai célra alkalmazzuk a meséket, verseket, veszítenek erejükből, kerekességükből (Pálfi, 2015).

A gyerekek nem kicsiny felnőttek, hanem az életkoruknak megfelelően teljes és egész lények, akiknek gondolkodása nem mérhető a felnőttekéhez. Millió kérdést tesznek fel, gyakran olyan dolgokról, amik nekünk eszünkbe sem jutnak, hiányzó ismereteit a fantáziájával pótolja.

Ilyenkor semmiképp se tudományos választ adjunk kérdéseikre, sokkal inkább bizalmat, szeretetet és feltétel nélküli elfogadást. Olyan magyarázatot, amit ő gyerek fejje is megért.

A gyermek gondolkodása animisztikus, tehát megelevenítő. Megszemélyesíti a tárgyakat, például a macinak fáj, ha leesik a székről, a baba sír, ha sáros lesz. Úgy gondolja, ha ő él és érez, akkor ez mindenre igaz, ami körülötte van. A mesékben ugyanolyan egyszerűen jelenik meg a világ, ahogy azt a gyerek gondolja és megéli. A mesékben akármi megtörténhet, bármivé átváltozhatunk, bárkik lehetünk. Az ilyen idős gyermekek szeretik a kiszámítható dolgokat (Kádár, 2012).

Ugyanezt ez a kiszámíthatóságot nyújtja nekik a mesékben az ismétlés, az „egyszer volt, hol nem volt...” vagy az „itt a vége, fuss el vége” kezdet és befejezés, amelyek szintén ismétlődő motívumok. Ezek a kezdő és befejező formulák segítenek abban, hogy a gyermek elinduljon a képzeletbeli utazásra az Óperenciás-tengeren túlra, aztán a mese végén pedig visszatérjen a való világba.

A gyerek figyelmét nagyon könnyű elterelni, hiszen gondolkodása még szaggatott. Ha ismerősek számára a meselemek, vagy ha vannak a mesében ismétlések, könnyebben vissza

tér a cselekményhez. Ezáltal előre tudja vetíteni, hogy mi fog történni, ha pedig valóban az történik, amit vár, akkor örül és feloldja a várakozás feszültségét.

1.1. Az óvoda szerepe a gyerek olvasóvá nevelésében

A gyerekek első olvasásélményének meghatározó szerepe van. A gyerek olvasóvá nevelésében alapvetően a családnak van a legnagyobb szerepe. Akinek ez kimarad a kisgyermekkorából, az az óvodában biztosan találkozik a gyermeki irodalommal, hiszen az óvodapedagógusok egyik legnagyobb felelősséggel járó feladata megismertetni a gyerekeket az irodalmi műfajokkal (mesékkel, versekkel), továbbá komplex módon fejleszteni a gyermek képességeit az olvasás segítségével. Ez a fejlesztés kizárólag akkor lehet eredményes, ha a rendelkezésükre álló irodalmi anyagot nem úgy használják fel, mint az iskolában a kötelező irodalmat, amely csak szolgálja az anyanyelvi nevelésnek.

„Az óvodában felkínálható irodalom, a mondókák, versek, mesék olyan varázseszközök a kezünkben, melyekkel a gyerekek értelmi, érzelmi szükségleteinek kielégítésén túl az anyanyelvi kompetenciákat is fejleszthetjük. De ez csak ráadás, s csak akkor tud sikeres lenni, ha megengedjük, hogy a szöveg emocionálisan, esztétikumával hasson, okozzon örömet, hiszen csak így tud kiteljesedni a nyelvi kommunikáció hatása” (Zóka, 2009:9).

Az anyanyelvi nevelés az óvodai élet minden területén megjelenik. Az óvodapedagógus összes megnyilvánulása, legyen az verbális vagy nonverbális, minta lesz a gyerek számára. Az óvónő szavainak, beszédének, beszédtempójának, mimikáinak, gesztusainak, hangszínének, de még a megjelenésének is azt a tartalmat kell erősítse, amit szóban kifejez (Zóka, 2009).

Ahhoz, hogy az óvodapedagógus tudja, hogy a gyerekek milyen és mennyi élményt képesek befogadni, ahhoz nagyon jól kell ismernie őket. Tudnia kell, mi az, amit a gyermeki lélek elbír, és ehhez figyelembe kell venni az életkori sajátosságokat.

Ha az óvónő jól és gondosan választja meg az irodalmi anyagot, akkor a gyermekek érzelmileg, morálisan, és szociálisan is jobban fejlődnek. A választásban a pedagógus személyes ízlésvilága legyen a legutolsó szempont. Elsősorban az óvoda módszertana és a helyi program az, ami mérvadó. Így az óvónőknek nem egyszerű a helyzetük, mivel rengeteg elvárásnak kell megfelelni, és ezt lehetőség szerint igyekeznek összehangolni saját ízlésükkel is (Szinger, 2008).

1.2. A meseanyag kiválasztásának követelményei az óvodában

A meseválasztásnak igazodnia kell a gyermekcsoportok életkorához, összetételéhez. A gyermek életkorának legmegfelelőbb mese attól függ, hogy hol tart a fejlődésben, milyen témák iránt érdeklődik. Fontos, hogy a nyelvi-stilisztikai eszközök ne haladják meg gondolkodásának és beszédképességének fejlettségét, szókincsét.

A 3–4 éves (*kiscsoport*) gyermek megismerő tevékenységében még jelentős a nyelvi információkkal kísért mozgásos megtapasztalás. Gondolkodása cselekvéshez kötött, a térbeli viszonyok és időmeghatározások használatában bizonytalan. Emlékezete verbalizálódik. Szókincse nem elég bő, emiatt is a rövidebb meséket jobban megérti. Az egyszerű szerkesztésű, ismétlődő szövegrészeket tartalmazó lánc-, halmozó- és mondókamesék, valamint a rövidebb többfázisú állat- és novellamesék állnak a legközelebb hozzá. Ebben a korban olyan meséket kell választani, amelyek felkeltik érdeklődésüket. A fokozó szavak, szófordulatok, a ritmikus ismétlődések, a tő-, bővített és mellérendelő mondatok, a párbeszéd a legfőbb jellemzői és elvárásai a meseválasztásnak. A mesék témája akkor kelti fel az érdeklődésüket, ha a közvetlen környezetről vagy állatokról szólnak (például: A répa mese; A kiskakas gyémánt fél krajcárja stb.).

A 4–5 éves (*középső csoport*) kor körüli fejlődési szakaszban erősödik a gyermekben az oksági összefüggések keresésének az igénye. A gondolkodási műveletek megjelennek a beszédében is. A „mi ez?” korszakot felváltja a „miért?” („hogyan?”, „honnan?”) korszak. A gyermek figyelme erősödik, kialakul a szándékos emlékezet. Tökéletesedik a verbális emlékezés, de kötődnek még a szemléltetéshez. A gyermek beszédében az igék és a főnevek mellett megjelennek a melléknevek, a határozószók, a módosítószók és a kötőszók, de a relációs szóképlet használatában még bizonytalan. Mondat alkotására főként a tőmondatok és a bővített mellérendelő mondatok a jellemzők, de a gondolkodása fejlődésével fokozatosan megjelennek az egyszerű alárendelő mondatok. A meseválasztásnál ebben a korban már választhatunk terjedelmesebb állatmeséket, novellisztikus-realisztikus meséket, tündérmeséket (például: A kis gömböc; A három kívánság; Nyakigláb, Csupaháj, Málészáj stb.) (Dankó, 2004).

Az 5-7 éves (*nagycsoport*) korú gyermekeket nagyon érdeklik a jelenségek okai. Ismeretei bővülnek, az elvont gondolkodás felé haladnak. A verbális és a produktív képzelete tovább fejlődik. Már kiforrott a külső és a belső beszéd, a nyelvi gondolkodás. Beszédészlelése, beszédmegértése, beszédprodukciója egyre jobban közelít az iskolai elvárásokhoz. Szókincsében minden szófaj kialakult. Ez az időszak a mesehallgatás és

mesetudat formálódásának legfogékonyabb időszak. A gyermekek számára az élményt a cselekményes novellisztikus mesék és tündérmesék nyújtják (például: Az igazmondó juhász; Aranyszőrű bárány stb.). Ennek a korosztálynak már megfelelnek a csali- és tréfás mesék, a hazugmesék (például: Ilók és Mihók; A rest macska; A rátóti csikótojás; A megszámlálhatatlan sok juh stb.).

A *vegyes csoportokban* minden életkorú gyermek meseigényét figyelembe kell vennünk és ki kell elégítenünk. Ügyeljünk arra, hogy az „alapmesék”, visszatérő mesék mellett minden korosztály számára kínáljunk olyanokat is, amelyek irodalmi élményeket nyújtanak, és biztosítják a megértés és a továbblépés lehetőségét (Dankó, 2004).

A kép ugyanolyan fontos alkotóeleme a gyermekkönyveknek, mint a szöveg. A még olvasni nem tudó gyerek a képekről ismeri fel a már ismert mesét, verset, mondókát. Az óvodáskorú gyerekek képigénye van. A képeskönyvek nézegetése is egyfajta játék a számukra. Azokat a képeket szeretik, amelyek jól felismerhetően ábrázolják a tárgyakat, a mese szereplőit és az adott jeleneteket. Fontos számukra a képek esztétikai kinézete is: a határozott formák ragyogó, szép színekkel legyen ábrázolva a papíron. Azt várják el ezektől a rajzoktól, hogy hasonlítson, és győzze meg őket arról, hogy valami valóságosnak a hasonmásai vannak ábrázolva. Ezért olyan fontosak az erőteljes formák, tiszta színek, az apró, de jellemző részletek. De ez nem jelenti azt, hogy az illusztráció teljesen megegyezik a leírtakkal. A jó illusztráción a valóság és a képzelet éppúgy együtt van, mint a jó mesében.

Ezért tegyünk olyan könyveket a gyerekpolicra, melyekben sok a kép, és a képeken legyen mit néznie a gyerekeknek. Ne használjunk szürke, egyszerű, alig illusztrált könyveket. A 6 éven aluli gyerek a könyvborítóról ismeri fel a könyvet, amiben kedvenc verse vagy meséje van.

A szöveg kiválasztása az olvasni nem tudó gyerekek esetében teljes mértékben a pedagógus kezében van. Az ő irodalmi ízlése mentén formálódik a gyermeki tetszés- nem tetszés folyamata.

A válogatás alapelvei:

- sokkal több meséskönyvet kell ismerni, mint amit felhasználunk
- a 3-6 évesek igényein túl kell látnunk. A babakor, a bölcsődések, a 6-10 évesek, az iskoláskor ritmusait, verseit, meséit is figyelemmel kell kísérenünk
- folyamatosan olvasni, tájékozódni kell.

A könyvnélküli szövegtudás az óvodai mese és versmondás elengedhetetlen feltétele. Folyamatosan gyűjteni kell emlékezetünkben a verseket, meséket, gyerek- és népdalokat. A jól felkészült pedagógus sosem azt tanítja, amit arra a foglalkozásra megtanult, hanem azt,

amire a gyerekek éppen akkor és ott fogékonyak. Az óvónőnek sok mesét, dalt, mondókát, játékot és verset kell tudni. Ebből a gyerekeknek nem szükséges elmondani mindent, mindössze annyit, amit el tudnak teljes mértékben sajátítani. A mesék helyszínei, szereplői, epizódjai, a mondókákhoz tartozó játékok nem keveredhetnek össze. Az óvónőnek ezért kell a bőséges, biztosan tudott, begyakorolt anyag, hogy színesen, gazdagon mesélhessen, és a stílusos előadásmódhoz összehasonlítási alapja legyen.

A 3-6 éves gyerekeknek azért nem kell minden nap új mesét mondani, mert az ismétlés által válik igazán élvezhetővé.

A mesék- versek kiválogatása nem valami egyenes vonalú, állandóan előre haladó tanulási folyamat tananyagának, didaktikai kellékárának elkészítése.

Szükséges, hogy az óvónő ismerje az egészen kicsi, ölbéli gyerekeknek szánt mondókákat is. Vigasztaló, mulattató játékként helyük van az óvodában, mert az ismerkedés, összebarátkozás, az egyéni bánásmód kiváló játékaik.

A versek közül válasszunk olyakat:

- amiket szeretnénk megtanítani
- amiket csak meghallgatásra szánunk.

A megtanításra valók többsége magyar népi mondóka legyen. Kisebb részük a nagy magyar költők, gyerekek által is felfogható verseiből kerüljön ki. A mondókák, játszóversek nagyobb számát az indokolja, hogy ezek megtanulása belülről fakadó természetes cél a kicsik számára, mivel a játékhoz kellene.

A 6 éven aluli korosztály természetes verse a népi mondóka. Ennek egyszerű oka van: ebben elválaszthatatlanul együtt van az éneklés, mozgásos játék és a vers. A népköltészetben minden beszédbeli megnyilvánulás konkrét helyzethez, játékhoz, szokáshoz kötött. Nem szaválásra, hanem játszásra való. Gyerekeknek találták ki, aztán a nagyobbaktól önként csak azt tanulták el, ami igazán tetszett, ami fennmaradt, a gyermeknemzedékek válogatták ki a játék szempontjából (Zilahi, 1995).

A népköltést azért mondogatjuk, mert szeretnénk, ha a gyerekek megtanulnák a játék gazdagítása szempontjából. Egyéb verseket is elmondhatunk, de ezt inkább vershallgatásra, mint tanításra. A téma, a lírai érzelem és a nyelv a válogatás szempontjai. A jó vers ráfigyeltet valamire, amit magunktól nem vettünk volna észre, kimond valamit, amit gondolunk és érzünk, de így nem találtuk meg hozzá a szavakat. Petőfi Sándor, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, József Attila, Szabó Lőrinc, Nagy László, Weöres Sándor, és a velük egy sorba, vagy legalábbis közelükbe állítható költők azért tudnak érvényesen szólni

a gyerekhez is, mert ugyanolyan közvetlen, konvenciómentes viszonyban állnak a jelenségekkel és az anyanyelvvel, mint a gyerek.

A dal és a vers elválaszthatatlanul nyelv közeli. A gyerekeknek való szép magyar versek főbb témái:

- a természet
- a játék
- a napszakok hangulata
- a családdal kapcsolatos emlékek
- az állatok
- érzelmek.

Nem valóak a gyerekeknek a szerelem, a magány, a halálfélelem, a közélet témái. Válogatásunk formai-ritmikai szempontból legalább annyira helytálló, mint a témák változatossága szerint. Legyen a versek között vidám, gyors, pattogó, ritmusváltó, lassú, ringató, puha, kötéses, lépegető, táncos ritmusú szöveg. Persze a legtöbb, a magyar gyermekdal ütempárokra tagoló, vagy a magyar népdal kettes, hármas, négyes osztású sorokból álló hangsúlyos versformája (Zilahi, 1995).

1.3. Anyanyelvi nevelés az irodalom eszközével

Az anyanyelvi nevelés valamennyi tevékenységi forma keretében megvalósítandó feladat. Az anyanyelv fejlesztése és a kommunikáció különböző formáinak alakítása – a beszélő környezettel, helyes mintaadással és szabályközvetítéssel – az óvodai nevelői folyamat egészében jelen van. A gyermeki beszéd- és kommunikációs képessége elsődlegesen a családi szocializációtól függ (Pedagógiai program, 2016).

Az olvasóvá nevelés nem az iskolában kezdődik.

A gyermek első irodalmi élményeit a családban kapja. Kiskorában édesanyja altatóval altatja, hőkögtetőkkel és tapsoltatókkal játszik vele, mesél neki. Az óvodai irodalmi nevelés célja a 3-7 éves gyermekek pozitív személyiségjegyeinek megalapozása, érzelmi, erkölcsi és értelmi fejlődésének elősegítése, nyelvi és kommunikációs képességeinek fejlesztése a gyermekirodalom esztétikai és művészi hatásaival, a gyermekirodalomhoz szorosan kapcsolódó tevékenységek és módszerek sajátos eszközeivel. A tevékenység célja egy komplex élménynyújtás, komplex személyiségfejlesztés.

A mindennapi mesélés, verselés, mondókázás a kisgyermek egészséges lelki fejlődésének kihagyhatatlan eleme. A mese és a vers a gyermek számára egy örömforrás -

derű, esztétika, társas élmény -, amely nagy belső energiákat mozgósít. A megfelelő gyermekirodalmi alkotások biztosítják a gyermeki érdeklődés fenntartását a természeti és társadalmi környezet, az emberek s önmaga iránt; segítik az olvasó-, színház- és múzeumlátogató, művészi- kulturális értékeket élvező, értékelő felnőtté válását. A játék és a mese a gyermek anyanyelve: ezek segítségével kapcsolódik az őt körülvevő világba, általuk szerzi meg az életről szóló tudást (Györgyiné Koncz, 2008).

Az anyanyelvi kommunikáció fejlesztése kulcskompetencia, és ennek több összetevője van:

- A nyelv az emberi kommunikáció, gondolkodás, A tanulás előfeltétele, és legfőbb eszköze, meghatározza annak egész folyamatát.
- A nyelv egy kultúrát közvetít, és lehetővé teszi az értékek megismerését, és az ezekhez való viszonyulási lehetőségek színes tárházát kínálja fel.
- A nyelv az önkifejezésnek, az önálló vélemény kialakításának és artikulált kifejezésének az alapja, nemcsak a kulturális tudatosság és kifejezőképességben van kulcsszerepe, hanem a kritikai, az erkölcsi, az esztétikai és a történeti érzék kialakításában is.
- Az anyanyelvi készségek birtoklásában meghatározó szerepe van a társadalom értékeinek közvetítésében, létrehozásában és az azokról folyó diskurzusba való bekapcsolódásban, a kánon megismerésében, működésének megértésében és alakító áthagyományozásába.

Az irodalmi nevelés során az óvónő feladata megismertetni a gyerekeket a magyarság hagyományaival, népszokásaival és kulturális értékeivel, melyekhez nagy segítséget nyújtanak a meséskönyvek, olvasókönyvek, melyek egyrészt értékorientált szépirodalmi és ismerettartalmú szövegeket tartalmaznak, másrészt az anyanyelvi fejlesztést elősegítő és a helyes nyelvhasználatot középpontba helyező anyanyelv könyvek.

Az irodalmi művek, mint például a versek, mesék, elbeszélések feldolgozása során a gyerek az őt körülvevő világot, az embert, mint különleges teremtményt és saját magát is jobban megismeri. Fontos hogy ezek az irodalmi olvasmányok a gyerekek életkori sajátosságaihoz mérten megfelelően legyenek kidolgozva, és ezek bemutatása élményt jelentsen a gyerekek számára. „Az irodalom, mint nyelvi művészet a kultúra egyik fő hordozója és megújítója, miközben pedagógiai szempontból a szövegértési és szövegalkotási képességek fejlesztésének egyik legátfogóbb és leghatékonyabb eszköze, vagyis az anyanyelvi, a kulturális és a szociális kompetencia párhuzamos fejlesztését teszi lehetővé” (202/2007. (VII.31.) Korm. rendelet, 2985.).

A gyerek olvasmányában megjelenő értékek, az adott szöveg feldolgozása során eléjük tárt döntési lehetőségek, történetek szereplőinek jelleme mind lehetőséget adnak az önreflexióra: hogyan cselekedett volna maga a gyerek a főhős helyében, ez volt-e a lehető legjobb megoldás?

Az olvasóvá nevelést és az értő olvasás technikájának megalapozását követően a tankönyvi olvasmányok, továbbá az ajánlott olvasmányok sok szempontú, élményközpontú elemzésével segíthetjük. Az olvasó ember számára új szövegvilágok nyílnak meg. Az versek, mesék, elbeszélések szereplői olyan viselkedésmintákat mutathatnak, melyekkel az olvasó azonosulva vagy elítélve azokat, értékrendje formálódik és gazdagodik (Györgyiné Koncz, 2008).

A helyes énkép kialakításában segítenek a gyerekek személyiségéhez és szívéhez közel álló olvasmányok. A népmesék erkölcsi normái, Móra Ferenc és Lázár Ervin szeretetmeséi, melyek a mások és önmagunk megismerésére nevelnek, ezenkívül Bálint Ágnes vagy a külföldi szerzők közül Jacqueline Wilson, Michael Ende, Gianni Rodari szövegei. Az óvodás gyerek számára a képeskönyvek képei a szóbeli szövegalkotás és a szókincsbővítés kimeríthetetlen tárházai, a jó képeskönyv a gyermek beszédbátorságát is növeli. Az óvónő feladata a csoportos vagy frontális alkalmak alapos és részletes megtervezése irányított kérdésekkel, a szóbeli kifejezőképesség fejlesztését célzó feladatokkal befolyásolni a gyerekek szövegalkotását.

1.4. A mesék hatása a gyermekre

Míg a mese a cselekménye, azaz a tartalma révén ragadja meg a gyermeket, a vers hatása zeneiségében rejlik (Nyitrai, 1995).

„A kisgyermeknek a vers iránti fogékonysága azon alapszik, hogy a ritmus és a hangzás, amely megragadja, ugyanahhoz az érzékletes, érzelmekkel átszőtt, élményközel sémához tartozik, mint a mozgás, amelyet helyettesít, és a hangulat, amelyet kifejez” (Mérei és V. Binét, 1978).

Dr. Dankó Ervinné részletesen leírja az irodalmi élményszerzés pszichológiai feltételeit és mechanizmusát.

A pszichológiai feltételek között elsőként említi meg a gyermek életkori- és egyéni sajátosságait, pillanatnyi állapotát, hangulatát.

A mesének a tartalma, a versnek a zeneisége az érzelmeken keresztül hat a személyiségre.

A mesék és a versek élményfoszlányokat, átélt érzelmeket, hangulatokat idéznek fel. Az irodalmi művek hatására ezek 1-1 új képbe, sémába rendeződnek, ezzel is gazdagítva a tudást és a tapasztalatokat. Az a gyermek tudja igazán beleélni magát a mese cselekményébe, a versek érzelmi hangulatába, akinek az élete élménygazdag (Dankó, 1993).

A mesének a gyermek fejlődésére gyakorolt hatásának jellemzéséhez, a meseválasztással és a meséléssel, verseléssel, mondókázással, képeskönyv-nézegetéssel kapcsolatos módszertani kérdések tárgyalásához kiindulópontként szolgálhat a kognitív folyamatok fejlődése. Különös tekintettel az első 3-4 életévre, hiszen a mese, vers, képeskönyv csupán akkor tölt be pozitív szerepet a kisgyermek személyiségének fejlődésében, ha a felnőtt a választásnál és a helyzetekben figyelembe veszi a megismerő folyamatok pillanatnyi fejlettségét, valamint a gyermek érdeklődését és hangulatát.

A kognitív folyamatok két - egymással szoros összefüggésben fejlődő - síkja a perceptuális sík és a konceptuális sík. Elsődleges a percepció: egyrészt fejlődése megelőzi és megalapozza a konceptuális fejlődést, másrészt pedig a gondolkodás fejlődésében is meghatározó szerepe van, természetesen sok más egyéb dolog mellett (Nyitrai, 1995).

A percepció fejlődésével kapcsolatosan számos elmélet született. Lev Szemjonovics Vigotszkij orosz pszichológus szerint a percepcióra kezdetektől fogva jellemző a strukturális és egészes jelleg, azaz: az egész észlelése elsődleges a részek észleléséhez képest (Vigotszkij, 1971).

A NAT (Nemzeti Alaptanterv) előírásainak megfelelően a pedagógusnak nemcsak az ismeretek átadása a feladata, hanem az önálló gondolkodás fejlesztése is. Az ismeretek átadásán túl szükséges a kompetencia- és a személyiségfejlesztésre törekedni. A pedagógus akkor tud célt elérni, ha mind a három területet egyenrangúként kezeli. Ehhez az szükséges, hogy a pedagógus rendelkezzen a megfelelő képzettséggel, attitűdökkel és motiváltsággal, hiszen csak így tudja kellőképpen motiválttá tenni a gyerekeket az önálló munkára.

Az óvodába lépő gyerekek különböző szintű spontán nyelvhasználati kultúrával rendelkeznek, melyek minősége függ az otthoni nyelvi környezettől, attól, hogy mennyit olvastak neki, vagy mennyit nézett televíziót. A fejlesztési feladatokon általában a beszéd és a kommunikációs képesség illetve a szövegalkotás fejlesztését értjük (Györgyiné Koncz, 2008).

II. MESE AZ ÓVODÁBAN

„A mese képi világa és valóságábrázolása teljes mértékben megfelel a gyermeki gondolkodásmódnak, emiatt a mese tulajdonképpen a gyermek szemével nézett világ, és mese minden, ami a gyermeki képzelőerőt megmozgatja.”

Kádár Annamária

Az irodalomtörténészek meghatározása szerint a mese költött esemény; csodás, naiv elemekkel tarkított, nem valóságos történet. Két válfaját ismerjük: népmese és műmese. Közös vonásuk, hogy szereplőik legérdekesebb kalandokon mennek át. Általában annyi közöttük a különbség, hogy a műmesének a szerzője ismert. Gyakran ruháznak fel állatokat emberi tulajdonságokkal. Az állatmesék többnyire tanítómesék, melyek a tanulság kiemelésével oktatnak. Az óvodák létrejöttével az irodalmi nevelés anyaga tanítómesékből épült fel (Bauer, 1994).

2.1. A lírai és prózai alkotások

Az óvodában ajánlott gyermekirodalmi alkotások a kisgyermek életkorának, pszichés érettségének megfelelő, nyelvi-, erkölcsi- esztétikai értéket hordozó mesék, versek, történetek. Egyaránt lehetnek:

- a próza-, líra- és dráma mű nemében tartozó műfajok (mese, monda, elbeszélés, meseregény, mondóka, vers, verses mese, mesejáték);
- népköltészeti és műköltészeti alkotások;
- klasszikusok és kortárs művek;
- különféle nemzeti- és etnikai csoportok alkotóinak művei;
- gyerekeknek írt-, gyerekekről szóló- és gyerekek által írt szövegek.

A gyerek irodalom-szeretetének fejlődési sajátosságai:

- a hangokkal, szavakkal való játék: ritmus, rím- és szókedvelése;
- szemléletes cselekvő, majd szemléletes képszerű gondolkodásának jellemzői;
- képzeletének intenzív fejlődése;
- nagyfokú emocionalitása, beleérző-beleélő, empátikus képessége;
- szimultán kettős tudatának kialakulása;

– a kognitív fejlődés eredményeként a nyelvi jelek szimbolikájának sajátos értelmezése.

A jellegzetes fejlődési lépcsőfokoknak megfelelő műfajok:

Mondóka: egyszerű, érthető, rövid, ritmusos, mondogatásra szolgáló verses szöveg. A hangokkal való játék és a tiszta rímek, a mozgással kísért ritmikus szöveg élményét adja. A testi kapcsolat és érintés lényeges eleme. Ezekben kell keresni az esztétikai élmény gyökerét. Ennek az élménynek nélkülözhetetlen összetevője a mozgás, melynek fontos eleme a ritmus. Egy vers hangzásának, ritmusának átélésére, élvezésére az képes, aki őrzi valahol emlékeiben a mondókák öröm-élményeit.

Típusai: altató/ringató, hócögtető/lovagoltató, csiklandozó, tenyeresdi, hintáztató, kiszámoló állatokhoz/növényekhez/évszakokhoz kötődő.

Gyermekvers: gyermekekről és közvetlen környezetükről, állatokról, természeti jelenségekről (szivárvány, eső, szél) szóló cselekményes/élményszerű élethelyzetek megjelenítése. Formai jellemzői: rövid, játékos, hangulatos, ismétlődéseket tartalmazó, rímes, ritmusos szöveg. Nyelvi játékok, szójátékok, költői képek (metafora), erőteljes, határozott zenei megformálás jellemzi, gyakran a tartalmi elemek háttérbe is szorulhatnak. Gyakran alkalmazza a népköltészet formakészletét.

Verses mese: könnyed és egyszerű történet, egyszerű cselekményvezetés (epikuma) és a hozzá illő ritmusos, játékos, rímes forma összhangjából születő zenei, nyelvi, képi élmény. Jellemző a gyerekekhez való kicsinyítés, az elvont gondolatiság kerülése.

Történet, elbeszélés a gyerekek és környezetük mindennapjaihoz kötődjön: rövid, egyszerű, érthető, átélhető legyen. A beszédkedv fokozására alkalmas szövegek: ismert helyzetek felidézése nyelvi élményként (pl. képről mesélés, este elmeséljük mi történt velünk aznap). Ez a műfaj kiválóan alkalmas kérdés-válasz formájú újraélésre: a szövegértés, szövegalkotás hatékony segítője.

Népmese típusok: állatmese, láncmese, novellamese, legendamese, tündérmese/varázsmese, tréfásmese, Rátótiádák, formulamese, csalimese, hazugságmese.

Kortárs műmesék: a mai gyerekeknek mai nyelven írt szövegek: sokszor tabuk döntögetése jellemzi a témaválasztását és a nyelvi megfogalmazásukat is (Pálfi, 2015).

2.2. A mese fajtái, csoportjai

Mindegy, hogy milyen kategóriába sorolható mesével ismerkedik a gyerek, lényege, hogy elsősorban a tartalma hat az érzelmeiken keresztül a személyiségre. Ezért van akkora

jelentősége annak, hogy minél hamarabb és minél több mesével találkozzon a gyerek. A mesék már ősidőktől fogva jelen vannak az ember életében. Boldizsár Ildikó (2010) úgy gondolta, hogy azért tartották az emberek mindig is fontosnak a mese jelenlétét az életükben, mert a mesébe egyfajta kódolt komplex tudásanyag volt, amit úgy tartották, hogy generációról generációra tovább kell adniuk.

A mese az epikának egyik sajátos műfaja, ősi, de mégis modern. Talán kijelenthető, hogy egyidős az emberiséggel, hiszen azzal együtt fejlődött vagy épp alakult át. A mesének, mint fogalomnak a definiálása nem egyszerű, tehát a csoportosítása sem az. Minden mese kicsit más és más, de mégis lehet bennük hasonlóságot lelteni. Sok az átfedés az egyes típusok között, hiszen a különféle jellemvonások több mesetípusra is érvényesek lehetnek. A mai legelfogadottabb álláspontok szerint a meséket két nagy fő csoportra osztjuk: népmesék és műmesék (1. táblázat). A műmesék legfőbb ismertetőjele hogy van szerzője, a szövege rögzített így lényegében nem változik. A műmesék csak gyerekek számára íródnak. Ennek lényegébe ellentéte a népmese, hiszen keletkezésekor szóbeli műfaj volt. Mivel szájhagyomány útján terjedt, ugyanaz a mese több változatban is előfordul.

1. sz. táblázat

A népmese és a műmese összehasonlítása

	Népmese	Műmese
Szerzője	ismeretlen, szóba terjed	ismert, írásban terjed
Szövege	változó, sok variáns	egy variáns ismert
Szerkezete	egyszerű	bonyolult
Hőse	konkrét céllal indul útra, külső erők segítik	komplexebb jellem, belső hiány az indítatója
Közösség egy tagjának típusa	általános	individuum, egyéniség érvényű tulajdonságokat hordoz
Tér és idő	nem konkrét	konkrét
Csoda	természetes, a boldogsághoz vezető út	sokszor abszurd, költői
Hős értékrendje	a közösségével azonos	az alkotó értékrendjét tükrözi
Nyelvezete	egyszerű	metaforikus
Elbeszélője	külső személy	sokszor részese a történetnek
Hallgatósága	szimultán kettős tudattal, hinni akar benne	hallgatóságától felvilágosultságot vár
Aktualitása	kortalan, minden korcsoportnak szól	célirányos

A gyermekirodalom fogalma sokféleképpen értelmezhető, A szakirodalomban többféle értelmezése ismeretes, de a legtágabban Tarbay határozta meg: „A gyermekirodalom a gyermekek számára is alkotott szépirodalmi művek összessége” (Tarbay, 1999:12). Szintén ő hozta létre a következő csoportosítást (Boldizsár, 2004):

Állatmese: állatmesének nevezzük azokat a meséket, amelyekben az állatok emberi tulajdonságokkal rendelkeznek, emberi módon gondolkodnak, beszélnek és cselekszenek. Lehet prózai vagy verses formájú. Tanító szándékú, ezért tanmesének is nevezik. Szerkezetileg két részből áll: a meséből és a belőle levont tanulságból. A történetek példázatszerűek, azt a célt szolgálják, hogy tanulságot lehessen levonni belőlük, negatív és pozitív magatartásformákat szemléltetnek, tanítanak. A tanító állatmesét fabulának hívják. A magyar állatmesék legkedveltebb állatai: a róka, a farkas, a medve, a kakas, a sün, a macska, a kutya, a ló, a nyúl, az egér, a béka és az oroszlán. Az állatmesékben az állatok közötti viszonyt a rivalizálás, versengés jellemzi. A rivalizálás nemcsak állatok között folyik, hanem az állatok és emberek között is. A tanmesék, fabulák megteremtőjének Aiszóposz ókori görög meseíró tartják. Nagyon híres állatmeseíró a francia La Fontaine. Magyarországon főként Heltai Gáspár, Fáy András, Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály írt tanmeséket.

Tündérmese: „A tündérmese olyan mese, ahol tündérek, tündérr királynők, Tündérország, törpék, óriások, ördögök, boszorkányok, táltosok, griffmadarak, három-, hét-, tizenkét fejű sárkányok szerepelnek. Tágabb értelmezésben mágikus vagy varázsmese. A tündérmese gazdag fantáziával alkotott szórakoztató mese.” (Debreceni, 2013:34) A tündérmese cselekményében minden lehetséges, a hősoket nem korlátozzák természeti törvények (Debreceni, 2013).

Főbb jellemzői:

- a csoda, nélküle nincs tündérmese;
- minden sorában felbukkannak csodáskalandok, csodás tárgyak, csodás személyek;
- a hős nehézségei, problémái mindig fokozódnak, majd a végén elnyeri jutalmát (vagyon, feleség stb.) .

Tréfás mese: a tréfás mesékben nem találkozunk csodálatos elemekkel, helyettük a nevetséges, furcsa, különös, torz (groteszk) elemek az uralkodók. Általában falusi környezetben játszódnak. Kifigurázzák az ember rossz tulajdonságait: az irigységet, a kapzsiságot, a lustaságot. A tréfás mesék a jellemkomikumra épülnek, nevetségességükben nevelő szándék van.

Csalimese: a tréfás mesék egyik csoportját alkotják a csalimesék. A csalimese rendszerint prózai, ritkábban verses történet. A csalimesék becsapják hallgatóikat. Úgy indul, mint minden mese, de egy ponton hirtelen lezárja a történetet egy váratlan csattanóval, általában tréfás megoldással, ezzel megtéveszti a folytatást váró hallgatót.

Hazugmese: a hazugmese vagy bolondmese képezi a műfaj másik csoportját, hazugságok, lódtítások alakítják a mesét, egységes tartalma nincs, képtelenségeivel készlet nevetésre. Angliától Japánig egész Euráziában, de az óceán túlsó partján is ismert és népszerű. A hazugság foka szerint lehet reális színezetű, rendkívüli mértékben felnagyított tárgyakról, eseményekről szóló, vagy akár a tapasztalati valóság ellenkezőjéről, a megfordított „fenékkal felfordult” világról elmondott, versbe szedett vagy eldalolt epikum. Verses forma jellemzi, amely fokozza ezt a hatást. A történetet a mesemondó úgy meséli, mintha vele történt volna (Magyar néprajzi lexikon, 2006).

Láncmese: a láncmese kiindulópontja általában valamilyen sérelem vagy baj. A mesehős elindul, hogy segítséget kérjen, mindenhol elmondja az addig történeteket, míg valaki megszanja és segít rajta. Jellemzője ennek a mesének, hogy mondatai ritmusosan ismétlődnek. A feltételek, amelyeket az újabb és újabb szereplők szabnak, láncot alkotnak. Ezért nevezzük ezeket a meséket láncmesének (Debreceni, 2013).

Novellamese: a novellamese attól különbözik a tündérmesétől, hogy nincsenek benne csodás elemek, e világi színtéren e világi szereplők vannak bennük. Ennek a mesének a jellemzője, hogy a szegény és okos ember konfliktusba kerül a gazdaggal, aki általában ostoba. A próbára tevő feladatokat ésszel vagy cselvetéssel oldja meg (Komáromi, 1999).

Ha összehasonlítjuk a különböző mesetípusokat, akkor észre vehetjük azt, hogy az egyes mesetípusok szerkezetüket és bizonyos formai jellemzőiket tekintve különböznek egymástól. Például a novellamese esetében leggyakrabban az tapasztalható, hogy nagyjából fele-fele a párbeszédes és az elbeszélő részek aránya. Ezzel szemben a tréfás mesék inkább elbeszélő jellegűek. A tündérmeséknek az a jellegzetessége, hogy különleges a kezdete és a vége, ami könnyebbé teszi e típus besorolását (Boldizsár, 2004).

2.3. Az irodalmi élményének kiteljesedését segítő fejlesztő módszerek

„**Módszer:** valamely cél elérésének módja, meghatározott módon rendezett tevékenység. A kitűzött nevelési cél elérésének érdekében alkalmazott eljárás. A nevelés, oktatás hogyanja, mikéntje” (Pálfi, 2015:12).

Beszélgetés

A beszélgetés módszerén az alapvetően kérdés-felelet formájában történő, verbális interakciót, információcserét értjük. Ez akkor hatékony, ha élményalapú, szívesen és érdeklődéssel vesz részt benne a gyerek. A pedagógusnak arra törekednie, hogy a gyerek közlését ne korlátozza, és a lehető legnagyobb szabadságot biztosítson számára.

Ennek a módszernek különféle típusai vannak: ilyen például a konkretizáló és heurisztikus beszélgetés; a felidéző, véleménykérő, kitaláló, alkalmazó és a gondolatbefejező beszélgetés. A beszélgetés módszere alkalmas a gyermekek aktivizálására és önkifejezésére: meglévő ismereteik, gondolati- tapasztalatai élményeik felelevenítésére és kifejezésére. A beszélgetés során intenzíven fejlődnek a verbális és nonverbális kommunikációs képességek.

Magyarázat

A magyarázat módszerével a gyerekek számára az ismeretlen fogalmakat vagy kifejezéseket világosítjuk meg, értelmezzük jelentésüket. A magyarázat rövid legyen, tartalmazzon a gyerekek által már jól ismert szavakat. Jó, ha a verbális közléshez kapcsolódik egyéb többoldalú érzékelést biztosító eszköz vagy cselekvés.

A műválasztásnál figyeljünk arra, hogy ne legyen túl sok ismeretlen szó és fogalom a szövegben, mert a gyerek elveszti az érdeklődését. Mindig csak a szavak vagy fogalmak jelentését tisztázzuk, a mese mondanivalóját ne magyarázza el az óvónő (Pálfi, 2015).

Szemléltetés

A szemléltetés (demonstráció, illusztráció) egy olyan nevelési, oktatási módszer, amelynek során az aktuális tárgyak, jelenségek, folyamatos észlelése, elemzése történik. A szemléltetésnek fontos szerepe van az ismeretek elsajátításában, értelmezésében, segíti, kiegészíti a verbális közlést. Ez a módszer hozzájárul az érdeklődés felkeltéséhez, a képszerű-szemléletes gondolkodás fejlesztéséhez, a tevékenység érzelmi/esztétikai hatásának kibontásához, segíti a hallott szöveg tartalmi elemeinek rendszerezését, alkalmazását. Fő funkciói: jól követhetőség, lényegkiemelés, aktivitás kiváltása/fokozása, rögzítés segítése, a figyelem irányítása, összefüggések átgondolása.

A szemléltetés általában szóbeli közléssel együtt jelenik meg. A megfelelő szemléltetés a megerősíti a magyarázatot vagy a bemutatást, konkretizálja, vagy éppen a továbbgondolására ösztönöz. Nem javasolt túl gyakran alkalmazni ezt a módszert, mert a gyerekek megragadhatnak az ismeretsajátítás készen kapott konkrét-szemléleti szintjén, tehát az önálló, kreatív kép- és jelentésteremtés képessége elsorvad.

Gyakorlás és ismétlés

A meséket lehetőség szerint többször is be kell mutatnunk a gyerekeknek. Az óvodások szeretik a gyakori ismétlést, élmény számukra a mese többszöri feldolgozása. A mese ismétlése történhet mesemondással több módon is, amit a következő részben részletesebben tárgyalok (Pálfi, 2015).

Egyéb módszerek:

- A gyerekek önálló mesemondása
- Mese folytatása, befejezése
- Mesehősről vagy kulcsszavakról való mesemondás
- Ismert mese átstrukturálása
- Mesemondás eszközökkel, eszközökről
- Mese-mimetizálás (némajáték, mozdulat, gesztus, mimika)
- Alkalmazott gyermeki bábjáték
- Dramatikus játék, mesedramatizálás

2.4. A mese ismétlése során alkalmazható módszerek

Az irodalmi élményszerzés – a mese, vers, verses mese, történet, elbeszélés hallgatása – fejleszti a gyermek beszédét, gondolkodását, értelmi képességeit, segíti kibontakoztatni a fantáziáját, gazdagítja személyiségét, formálja a gyermek érzelmeit. Az irodalmi alkotások az anyanyelvi- kommunikációs nevelés alapjai. Az irodalmi alkotásokat gyakran felelevenítik a tevékenységeikben. Az irodalmi élményekből fakadó beszédfejlesztő módszerek sokszínűek és változatosak (Dankó, 2016).

A mesemondás formái:

A gyermek önálló mesemondása

A gyermekek meséltetése hatásos módszere az anyanyelvi-kommunikációs nevelésnek. Ha a gyermek mesél, akkor nem az egyik élményét mondja el, hanem egy többször halott vagy ismert mesét mesél el. Az óvodáskorú gyermeket megragadja az óvónő előadása, emellett az empátikus képessége segítségével megjegyzi a többször halott mese főbb cselekményeit, a szereplők nevét, a mese jellegzetes nyelvi és stílusbeli kifejezőeszközait. Az irodalmi alkotásokból szép szavakat tanul meg a gyermek, ezeket beleépítheti a mindennapi beszédébe. A mesék és versek szövegéből megismeri, hogy egy gondolatot többféleképpen is ki lehet fejezni. Ha a gyermekekkel beszélgetünk irodalmi élményeiről, akkor megtanulják a társalgási nyelvet, tudnak majd kérdezni és a kérdésekre válaszolni.

Óvodáskorban a mese segítségével fejleszthetjük az összefüggő, folyamatos beszédet. Készítsük arra a gyermekeket, hogy meséljenek, mondják vissza a hallott meséket, ezzel is fejlesztve beszédüket. A gyermek, amikor a reprodukív (újraalkotó) fantáziája segítségével feleleveníti a mesét, beszédében használja a mese nyelvi fordulatait és formáit. Produktív fantáziája segítségével kiegészíti a hiányzó szövegrészeket. A gyermek szöveghűségre törekszik, amikor az óvodapedagógus által ajánlott mesét mondja el.

A mesemondás nevelőértékei:

- folyamatos beszédre nevel;
- választékos kifejezések használására ösztönöz;
- beszédbátorságot ad;
- feloldhatja a beszédgátlást.

Meg kell tanítanunk a gyermekeket, hogyan kell mesélni:

- fontos többször elismételni a mesét;
- kezdetben csak egy kis részletét a mesének próbáljuk elmondani vele;
- rövid mesét válasszunk, amely megfelel a szókincsének;
- először a jó mesélőket meséltessük;
- szoktassuk arra őket, hogy a gyengébben mesélőket is figyelmesen hallgassák végig.

Az óvodapedagógus egyéb feladatai:

- végig kell hallgatnia a nyögdecselve mesélőket;
- segítő kérdésekkel kell bátorítani őket;
- a hibás mondataikat, kifejezéseiket helyesen megismételve ki kell javítani;
- a mesehallgatókat arra kell szoktatni, hogy kulturáltan viselkedjenek a mesehallgatás közben.

Jó módszertani megoldás a gyermekek meséltetése ahhoz, hogy a szocializálódásukat, az interperszonális kapcsolataikat és az interakciójukat fejleszthessük. A gyermekeket óvodába kerülés pillanatától szoktatni kell a meseélményeik kifejezésére (Dankó, 2016).

A gyermek önálló mesemondása nem más, mint a mese nyelvi- stilisztikai eszközeinek használatára készítés. A mesealkotás módszerét több kutató alátámasztotta, hogy gyarapítja a gyermeki szókincsét. A beszédfejlettségi szintet mérő tesztek alkotói gyakran használják a mesemondás módszerét. Sugárné Kádár Júlia *A kommunikációs elvű óvodai anyanyelvi nevelés pszichológiai alapja és gyakorlata* című tanulmányában elmondja, hogy a hallott mese újramesélése a legeredményesebb az összefüggő beszédet mérő módszerek közül. A beszédfeladat megoldásához használják a hat-hét éves gyermekek a legbővebb szókészletet. Kiderült azonban, hogy a gyermeki teljesítményt befolyásolja:

- meseélmények gyakorisága;
- maga a közlés, hogy az óvodapedagógus hogyan adja elő;
- az érdeklődéskeltés, a motiváció módja;
- a felnőtt mesemondásának otthonos, nyugodt atmoszférája.

Az óvodapedagógus által megkezdett mese folytatása

A gyereket beszédre készítető módszertani megoldás. Ennek az eljárásnak a lényege, hogy az óvodapedagógus elkezd a már ismert mesét, majd a gyermek folytatja. A módszer részben az emlékezetre, részben az alkotó képzeletre épít. Sugárné Kádár Júlia kísérletében tapasztalta, hogy a mese folytatásakor ritka a folyamatos és összefüggő mesélés. Emellett Csertő Aranka (szakpszichológus) és Ecsédi András (író) tapasztalata szerint a gyermek saját fantáziája alapján formálta a már hallott mesét. Fontos, hogy ne csak a jól mesélőket vonjuk be a mese folytatásába, de a gyengébbeket is.

A mesebefejezés

A mesebefejezés ugyancsak a meseélményekre épít. A mesebefejezéskor az óvónő vagy egy ismert mesét fejeztet be, vagy egy általa költött mesét. Míg egy már ismert mese befejezésekor az a célunk, hogy a gyermek kifejezőeszközei a már hallott mese kifejezőeszközeivel gyarapodjék, addig az ismeretlen mese esetében a gyermeknek a saját képzelőerejét kell segítségül hívnia. Cél, hogy a gyermek válasszon beszédbeli megoldást erre alapozva.

A mesebefejezés módszerét alkalmazva gyakran találkozunk félénk vagy gyenge szövegalkotó gyermekkel, tőle az egy-két mondatból vagy szókapcsolatból álló befejezést is el kell fogadnunk. Az ilyen gyermekeket egyéni bánásmódban kell részesíteni, segíteni túljutni ezen a szinten. Ahhoz, hogy verbális megnyilatkozásaik tartalmasabbak legyenek, alkalmazni kell kiegészítő, rávezető kérdéseket. Ügyelni kell arra, hogy a jól mesélő gyermekek kerüljék a hiátustöltő kötőszavakat és a szóismétlést. A mesebefejezés esetében fontos, hogy az óvodapedagógus zárja le a játékos tevékenységet azzal, hogy elmondja a mese eredeti befejezését. Az óvodában csak olyan nép- és műmeséket szabad bemutatni, amelyek befejezése optimista kicsengésű (Dankó, 2016).

Gyermekmese egy-egy ismert mesehősről

Az ismert vagy ismeretlen mesehősökről örömmel beszélnek a gyermekek, ami bővíti szókincsüket és fejleszti mondatalkotásukat. Az ismert mesehősöket megjeleníthetjük egy-egy képpel, figurával vagy csak nevük megemlékezésével. Megkérhetjük a gyermekeket, hogy meséljenek róluk. Akár kitalálhatunk mesehősöket és megkérdezhetjük, ki szeretne mesélni róla? Az ilyen módszerek mozgásba hozzák a gyermeki fantáziát, fejlesztik a képzeletet,

emlékezetet, gondolkodást, gyakoroltatják a folyamatos beszédet és a poétikai funkciót. Ez a módszer bármikor alkalmazható, lényeg, hogy a beszédre, a metakommunikációs játékokra készítsük a gyermeket. A beszéd- és kommunikatív képességfejlesztés hasznos metodikai megoldása lehet még:

- mesealkotás megadott címről;
- ismert mese feldolgozás kérdések alapján;
- mese kiegészítés.

Meseátstrukturálás

A meseátstrukturálás azt jelenti, hogy az óvodapedagógus által bemutatott mesébe a gyermekek képzeletük segítségével új cselekményeket, szereplőket építenek be.

Közös vagy egyéni mesemondás különböző eszközökhöz kapcsolódva

A már többször halott meséről beszélhetünk különböző eszközökhöz (képeskönyv képeihez, diafilmekhez, illusztrációkhoz stb.) kapcsolódva. Ebben az esetben a gyermekek a felnőtt kérdései alapján idézik fel a mesét egyénileg vagy csoportosan. Fontos, hogy ebben az esetben csak az eredeti mesét lehet követni. Ez a módszer nagymértékben fejleszti emlékezetüket, gondolkodásukat, szándékos figyelmüket, logikus gondolkodásukat. A pszichológusok gyakran használják ezeket a beszédaktivitást kiváltó megoldásokat. Sugárné Kádár Júlia és Csertő Aranka többféle eszközt ajánlanak az egyes eszközök és a mesemondás összekapcsolására. Így szerintük helyes, ha:

- az óvónő többször bemutatja a mesét, bizonyos időközi eltéréssel;
- majd levetíti a mese diafilm változatát, és a képekhez kapcsolódva elmondja a mese eredeti szövegét;
- egy önként vállalkozó gyermek elmondja a mesét a diaképek alapján;
- egy másik napon pedig több gyermek meséli el a diafilmen látottakat.

Sugárné Kádár Júlia szerint audiovizuális élményt nyújt a diafilm vetítése és az alá mondott eredeti szöveg. A módszeres eljárásban érvényesül az óvodapedagógus aktív szövegalkotó szerepe és a gyermekek beszédaktivitása. A különböző információs úton érkező benyomásokkal (kép, hang), arra ösztönözzük a gyermekeket, hogy használják az irodalmi kifejezéseket, metakommunikációs képzeletüket (Dankó, 2016).

A mese mimetizálása

Jó beszédfejlesztő játék lehet az ismert mese mimetizálása (utánzó eljátszás). A mese, a vers mimetizálását a nem verbális kommunikációs gyakorlatokkal készítjük elő. Olyan játékkal, amely során gesztusokkal, testtartással, mimikával fejezünk ki elképzelt hősöket. Lényeges, hogy a módszeres eljárás esetében figyeljünk a gyermek életkori sajátosságaira,

fokozatosan kell haladni egyszerűtől a bonyolultabb feladatok felé. A mimetikus játékok fejlesztik:

- a különböző testrészek mozgását;
- a térben való mozgást;
- a keresztcsatornákat, amikor is a látott mozgást át kell formálni verbális kifejezésekre;
- vizuális észlelést, mert szemmel kell követni a mozgó tárgyat.

Mesemondás három szó alapján

A módszer lényege az, hogy a gyermek képzeletét korlátok közé szorítja, ezáltal neveli a megadott téma szerint való fogalmazásra. Rendszerezi gondolkodását, fantáziáját, arra készíti, hogy aktív és passzív szókincsét aktivizálja.

A mese dramatizálása

A gyermekeknek képességük van arra, hogy beleéljék magukat a halott mesébe, a szereplők szerepébe. Mindezt az empátikus játékot biztosítja számukra a dramatizálás és bábjáték módszere.

A dramatikus játék és dramatizálás módszerének nélkülözhetetlen szerepe lett az óvodáskorúak személyiségfejlesztésében, anyanyelvi és kommunikációs képességeinek nevelésében. A drámapedagógia atyjának Peter Slade angol szakembert tartják, ő használta először a „createdrama” kifejezést. Magyarországon az 1920-as években jelent meg ez a módszer. 1990-es években alakult meg a Magyar Drámapedagógia Társaság. A magyar drámapedagógia képviselői többek között Debreczeni Tibor, Gabnai Katalin, Előd Nóra, Kaposi László, Mezei Éva, Szauder Erik (Dankó, 2016).

A drámapedagógia a lényege nem a szerepeltetés, hanem a közösségi magatartást kialakító tevékenység, a gyerekek érzelmi nevelése. Peter Slade vallotta, hogy nem a produkció a fontos, hanem az odavezető út. *Gabnai Katalin Drámajátékok* című művében fogalmazta meg: „a dramatikus folyamat kifejezési formája a megjelenítés, utánzás, a megjelenítési módja a fölidézett vagy éppen megnyilvánuló társas kölcsönhatás. Eszköze az emberi és zenei hang, az adott nyelv, a test, a tér és az idő. Tartó szerkezete a szervezett emberi cselekvés. Drámajátékaink az emberépítést célozzák, feladatuk a személyiségformálás, a kapcsolatfelvétel, a kapcsolattartás, a közlés megkönnyítése. Így a dramatikus alkotójáték tulajdonképpen pontosan megfogalmazható szocializáló tevékenység. Az a forma és folyamat pedig, amelyen keresztül megvalósul, a dráma maga” (Gabnai 1999:9).

Mesedramatizáláskor a gyermekek felidéznek az irodalmi alkotás szövegét, miközben alkotó fantáziájuk segítségével kiegészítik a hiányzó szövegrészeket. Alkotó képzetük és utánzó képességük révén önálló alkotásuk lesz a szereplők mozgásának, érzelmeinek utánzása. Hatékony módszere az anyanyelvi nevelésnek, kommunikációs képességek fejlesztésének. A dramatizálás serkenti a gyermeket a kontextusos és az összefüggő, elbeszélő beszédre, emellett hogy használják kommunikatív képességeiket.

A mese bábozása

A 20. század elején terjedő pedagógiai elméletek ismerték fel a bábjáték jelentőségét az óvodáskorúak nevelésében. 1956-ban jelent meg az első könyv A bábjáték módszertana. A bábjáték elősegíti az önbizalom növekedését, a fantázia kiszélesedését, a feloldódást, a közösségi élményt, a kommunikálást. A bábjátékot terápiás eszközként is használják. Vassné Kovács Emőke a dadogó gyermekekkel foglalkozva fordult a bábjáték módszeréhez.

Az óvodapedagógusnak folyamatosan tájékozódnia kell a gyerekek beszédképességének állapota-ról. Különböző módszerekkel, eszközökkel, anyanyelvi játékokkal kell a gyermekek életkorának megfelelően fejleszteni a beszédüket. Az óvodapedagógus bábozása utánzásra méltó beszédpélda a gyermekek számára az anyanyelvi nevelésben. Bábjáték során a gyermek megtanulhat:

- új szavakat,
- új fogalmakat,
- a tiszta hangképzést, a helyes artikulációt,
- a beszéd zeneiségét és dallamát kifejező mondatprozódiai elemeket,
- a tagolt beszédet,
- kommunikációs helyzeteket.

A bábjáték módszere talán a legalkalmasabb az élmények, a mesék, versek újbóli átélésére. A bábjáték legfontosabb eleme az irodalmi mű. Bábjátékkal cselekményes, kevés szereplős meséket lehet csak átélten bemutatni (például: A kis kakas gyémánt fél krajcárja, A három kívánság, A kesztyű stb.) (Dankó, 2016).

Ahhoz, hogy az óvodapedagógus bábjátéka élmény, követésre méltó legyen a gyermekek számára, fel kell készülnie a módszer alkalmazására. Először a mesét dramatizálni kell, ha szükséges a mesét párbeszédessé alakítani, elkészíteni a hozzá megfelelő díszletet, a bábok külső formáját, a szereplők modellértékű megszólaltatásának beszéd- és előadás technikai eszközeit, esetleges kísérőzenét. Az óvodapedagógus és a gyermekek bábjátéka nagy lehetőséget nyújt az óvodáskorúak nyelvi-kommunikációs nevelésére. A bábjáték alapja az anyanyelvi- és beszédfejlesztésnek. Az óvónőnek arra kell

törekednie, hogy minél hatásosabb beszédével, irodalmi értékű nyelvi kifejezőeszközeivel, nyelvi fordulataival, ízes kifejezéseivel elvarázsolja a gyerekeket. Az ilyen nyelvhez szokott gyermektársaság maga is szóalkotóvá válik, bábjátékában szívesen rögtönöz. Miközben elképzelik a szereplőket, alkalmazzák aktív és passzív szókincsetüket.

A bábjáték az anyanyelvi nevelés és a kommunikációs képességek fejlesztése szempontjából eredményes módszer, mert:

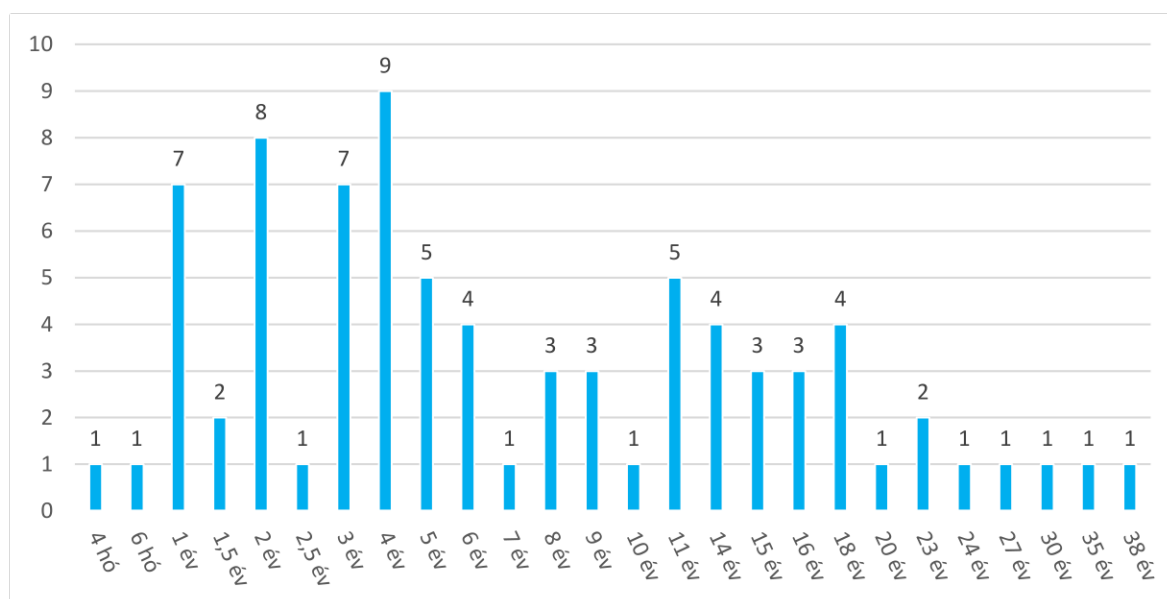
- a különböző szerepekben fejleszti az azonosulási készséget, érzelmektől átfűtött beszédet kíván,
- hozzájárul a differenciált beszédgyakorláshoz,
- fejleszti a művészi beszédbeli és gondolati kreativitást,
- beszédaktivitásra készíti.

Sugárné Kádár Júlia a beszédhelyzetekben alkalmazott szókészlet terjedelmének kutatásakor megállapította, hogy újrameséléskor a bábozásban a legbővebb a gyermekek által alkalmazott szókészlet (Dankó, 2016).

III. A KÁRPÁTALJAI ÓVODAPEDAGÓGUSOK MESÉLÉSI SZOKÁSAINAK VIZSGÁLATA

A tavalyi év folyamán azzal foglalkoztam, hogy a különböző korcsoportoknak milyen meséket ajánl a szakirodalom, és ez alapján komplex foglalkozásterveket készítettem. Az idei évben elvégzett kutatásom a kárpátaljai óvodapedagógusok mesélési szokásain alapszik. Célom az volt, hogy felmérjem, mennyire tartják fontosnak az óvónők a mindennapi mesélést, továbbá hogy mennyire jellemző a mesedramatizáció alkalmazása. Hogy átfogó képet kapjak a témával kapcsolatban, összeállítottam egy 19 kérdésből álló kérdőívet (6. sz. melléklet), melynek kitöltése elektronikus úton zajlott. A kérdőív 2021. február 19-től május 9-ig állt rendelkezésre. A KMPSZ oldalán található magyar óvodák mindegyikéhez el lett juttatva a kérdőív (kmps.uz.ua). A kutatásban 80 kárpátaljai óvónő vett részt. A kérdések típusa különböző volt: egy kérdés volt személyes információra vonatkozó, a többi szakmai jellegű.

Az egyetlen személyes jellegű kérdés a kitöltő munkaviszonyának időtartamára vonatkozott. Két olyan kitöltő volt, aki kevesebb, mint egy éve dolgozik óvodapedagógusi munkakörben. 34 óvónő volt, aki 1-5 éve, 16 óvónő, aki 5-10 éve, 10 óvónő, aki 10-15 éve, szintén 10 óvónő, aki 15-20 éve, 4 óvónő, aki 20-25 éve, 1 óvónő, aki 25-30 éve, szintén 1 óvónő, aki 30-35 éve és 2 óvónő volt, aki több mint 35 éve dolgozik óvodapedagógusként. Az alábbi eredményeket az 1. ábra és az 1. sz. melléklet szemlélteti.

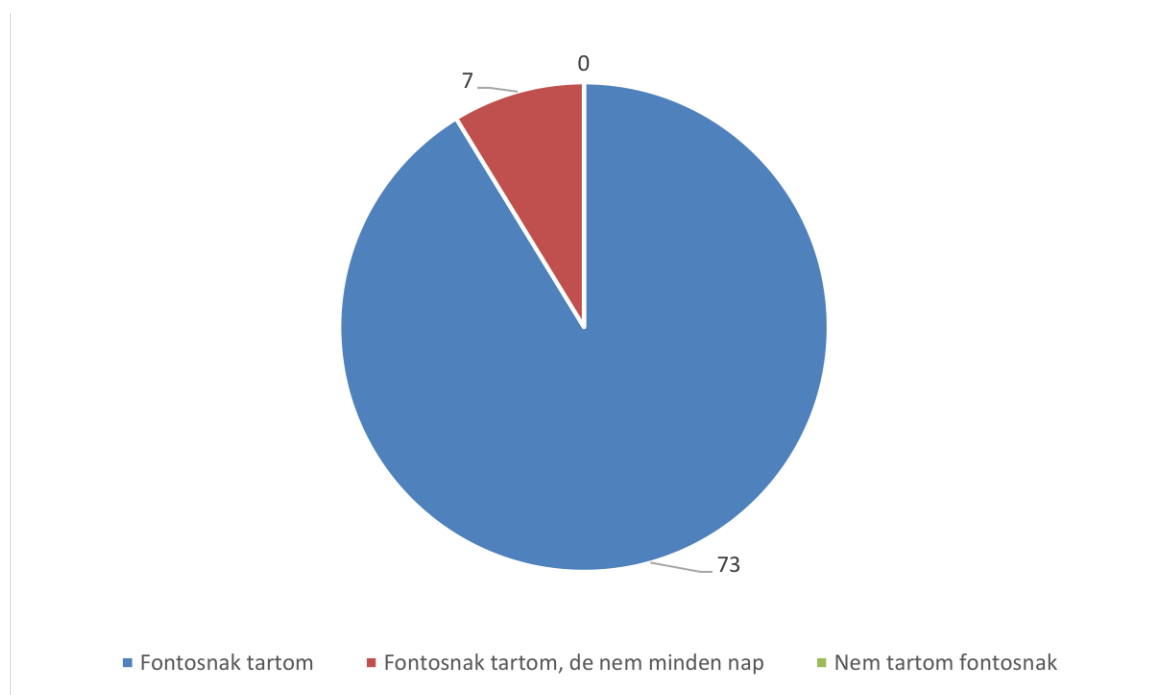
1. ábra. A megkérdezett óvónők munkaviszonyának időtartama

Arra a kérdésre, hogy mi a legmagasabb szakirányú végzettsége a legtöbben a főiskolait jelölték válaszként (37 válasz). 20 válasz érkezett az egyetemre, 19 a szakközépiskolára, 4 kitöltő pedig még nem rendelkezik szakirányú végzettséggel. (2. sz. melléklet)

Óvodáskorban a tevékenységek hierarchikus rendszerében az egyik legmeghatározóbb nevelési mód a játék. Ezen a tevékenységen belül és igen közkedvelt és hatásos még a mese alkalmazása is (Kovács-Bakosi, 2004). A mindennapi mesélés, verselés, mondókázás a kisgyermek egészséges lelki fejlődésének egyik legfontosabb és kihagyhatatlan eleme (Györgyiné Koncz, 2008).

„Akik nem látnak bele az óvoda életébe, csak a játékot és a mesélést hiszik a feladatának. De a nyílt nap után semmi pénzért se csinálnák...” (ELTE, 2004) Sok hozzá nem értő ember hiszi ezt, hogy a gyerekeknek ennyibő

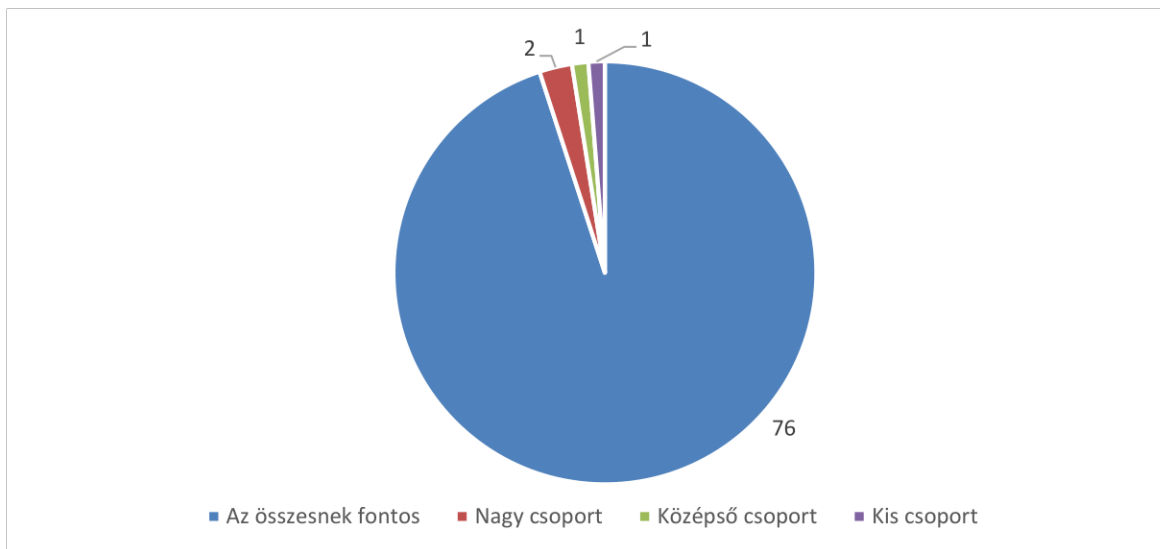
Arra a kérdésre, hogy mennyire tartja fontosnak a mindennapi mesélést, döntő többségben ugyanaz a válasz született. 73 óvodapedagógus tartja fontosnak a mindennapi mesélést. 7 olyan válasz érkezett, akik úgy gondolják, hogy fontos a meseolvasás, de nem minden nap, és egy válasz nem érkezett arra, hogy nem tartják fontosnak. (2. ábra)

2. ábra. Mennyire tartja fontosnak a mindennapi mesélést?

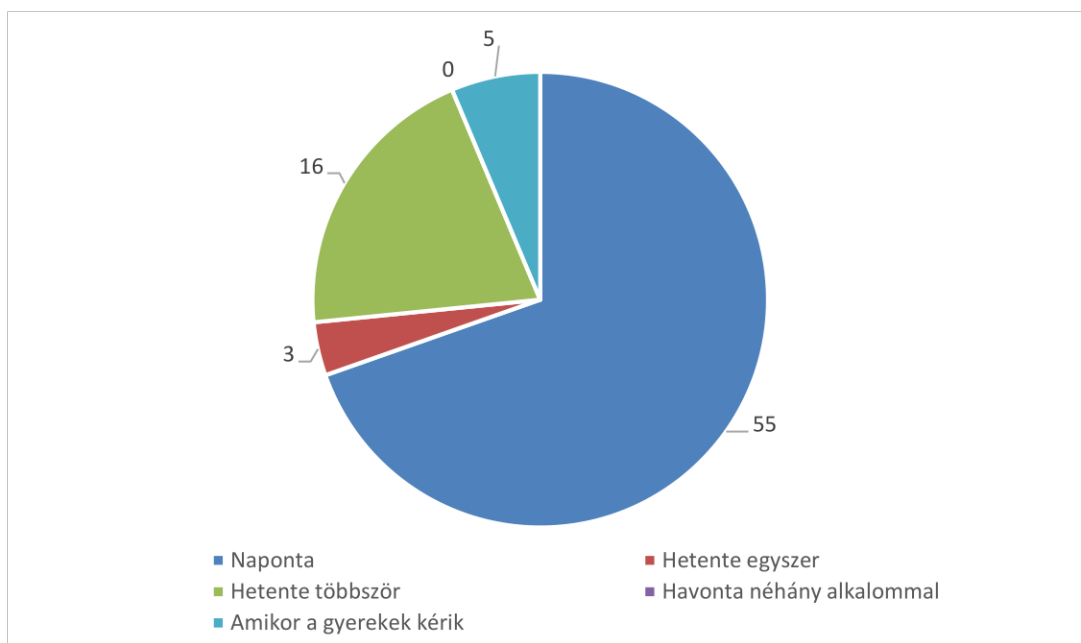
A következő kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy melyik korcsoportnak a legfontosabb a meseolvasás. A legtöbb válasz ennél a kérdésnél arra érkezett, hogy mindegyik korcsoportnak fontos, szám szerint ez 76. Akadt viszont olyan is, aki azt a válaszlehetőséget

jelölte, hogy csak a kis csoportnak fontos (1 válasz), csak a középső csoportnak fontos (1 válasz) és csak a nagy csoportnak fontos (2 válasz). (3. ábra)

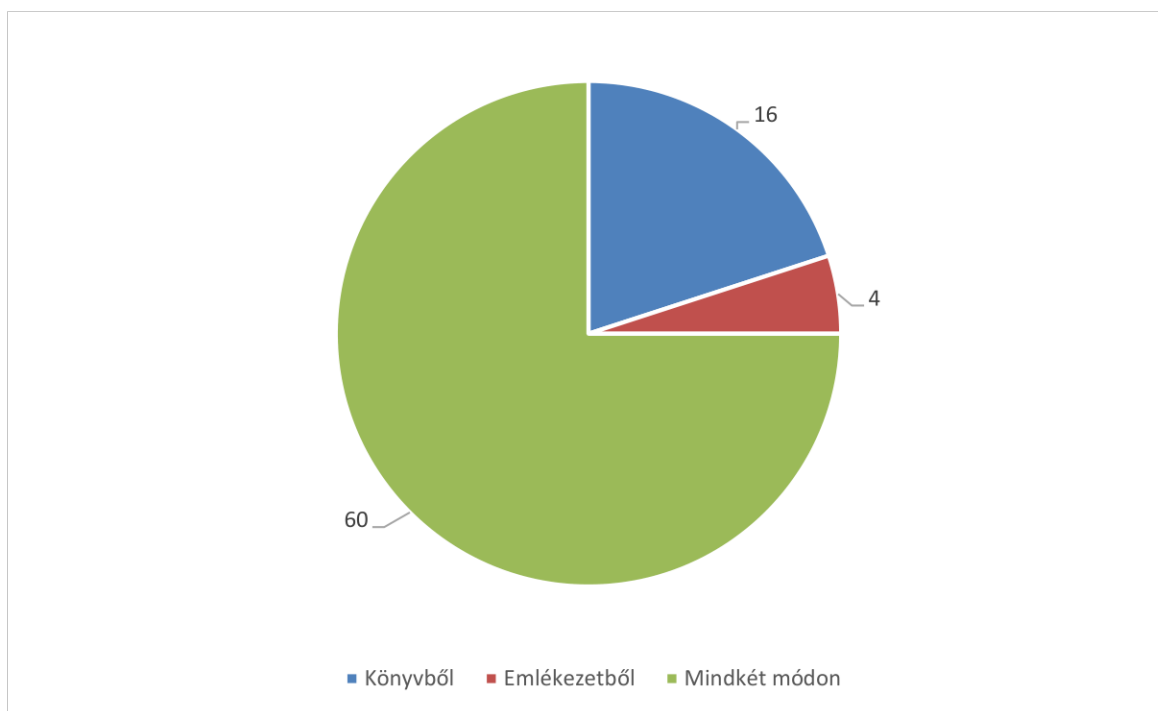
3. ábra. Melyik korcsoportnak a legfontosabb a mesehallgatás?

Arra, hogy milyen gyakran szoktak mesélni a legtöbben azt válaszolták, hogy naponta (55 válasz). 16-an válaszoltak úgy, hogy hetente többször, 5-en hogy akkor, amikor a gyerekek kérik, 3-an hogy hetente egyszer, és arra, hogy havonta néhány alkalommal, egy válasz sem érkezett. (4. ábra)

4. ábra. Milyen gyakran szokott mesélni?

Arra a kérdésre, hogy hogyan történik a mesélés a megkérdezett óvodapedagógusok közül 16-an választották azt, hogy könyvből, 4-en pedig azt emlékezetből történik. A döntő többség (60 válasz) mindkét módot alkalmazza a mesélés során (5. ábra).

5. ábra. Hogyan történik a mesélés?

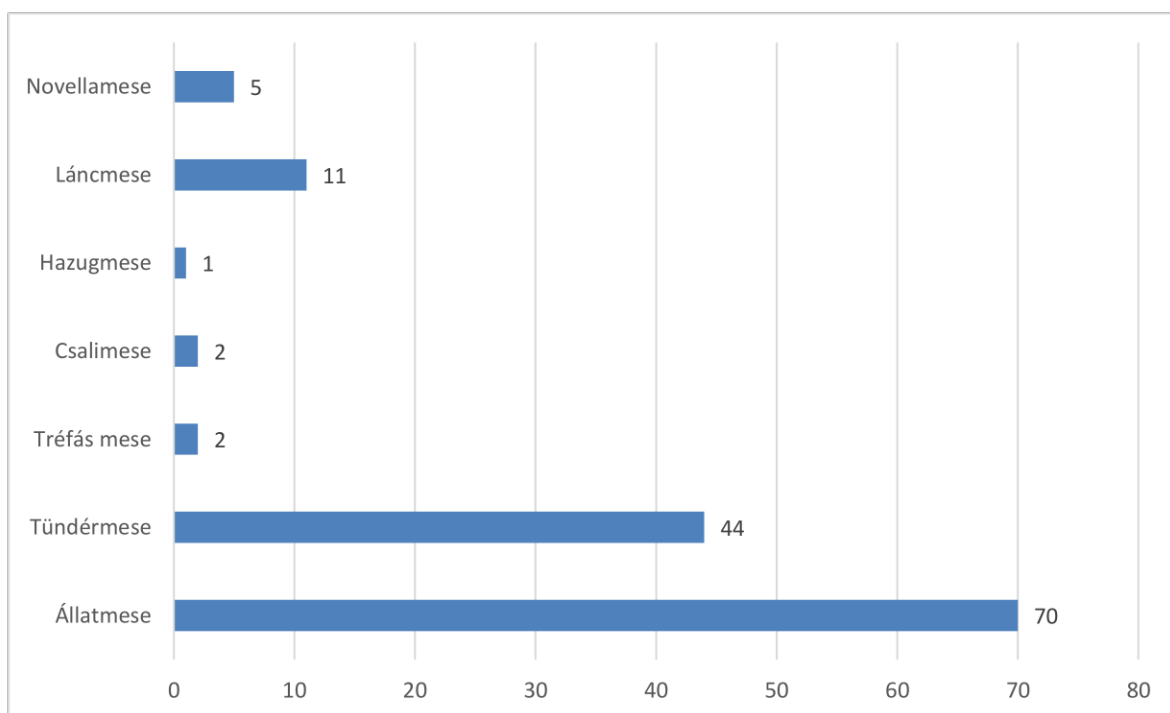
E kérdés kapcsán merült fel bennünk az, hogy melyek azok a mesék és meséskönyvek, amelyeket a kárpátaljai óvodapedagógusok szívesen alkalmaznak. Sok egyforma, vagy hasonló válasz érkezett erre a kérdésre. A leggyakoribb mesés könyvek, amiket a megkérdezettek felsoroltak a következők: Andersen meséi, A Grimm testvérek legszebb meséi, Magyar népmesék, Illés Gyula- Hetvenhét magyar népmese. Ezekon kívül viszont más válaszok is érkeztek, mint például: A kis herceg, különböző állatmesés könyvek, Benedek Elek válogatott meséi, Hetedhét ország meséi, Gögös gúnár Gedeon, A négyszögletű kerek erdő, Fésüs Éva meséskönyvei, La Fontaine állatmeséi, A három pillangó mesegyűjtemény, Mesék Mátyás királyról, stb.

A gyerekek nagy többsége szereti a meséket, ebből adódóan kedvencük is szokott lenni. 57 óvodapedagógus válaszolt arra a kérdésre igennel, hogy van-e a csoportjuknak kedvenc meséje (3. sz. melléklet). Itt is volt több olyan is ami ismétlődött, de az alábbiak voltak a leggyakoribbak: A kiskakas gyémánt félkrajcára, Piroska és a farkas, A három kismalac, A kiscipó, A kesztyű mese, A három pillangó, Az ólomkatona.

Mesék kapcsán az a kérdés merült még fel, hogy a műmeséket vagy a népmeséket alkalmazzák az óvodapedagógusok gyakrabban. A válaszadók közül 41-en jelölték a

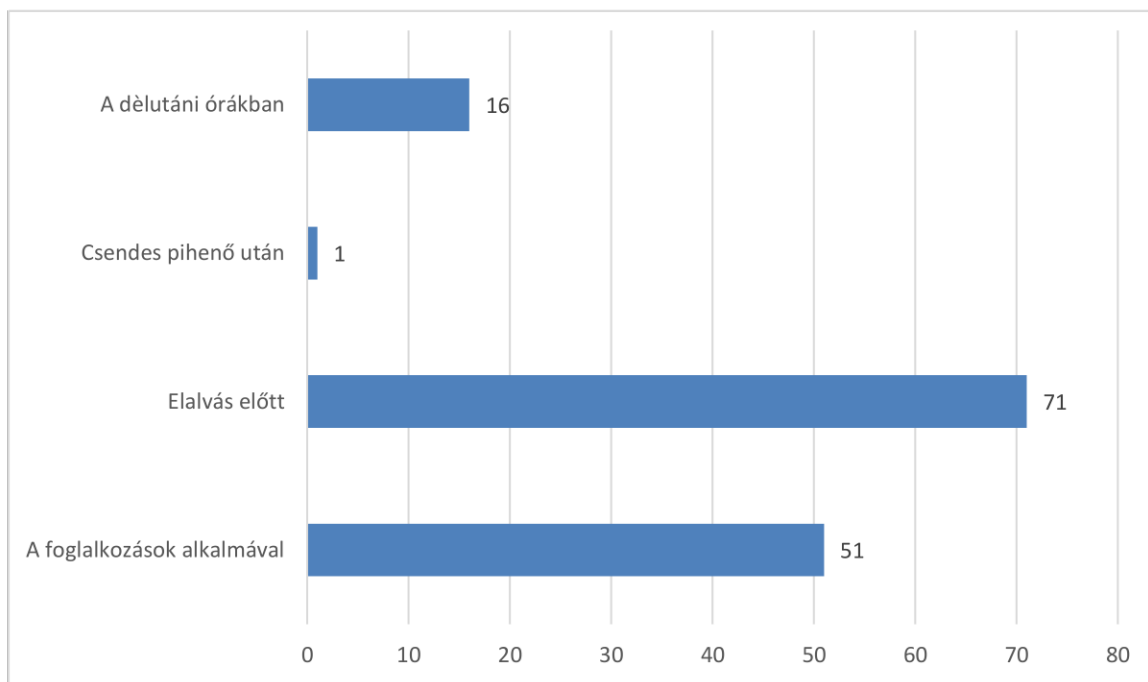
népmeséket, 39-en pedig azzal válaszoltak, hogy mindkettőt alkalmazzák (4. sz. melléklet). Műmesék közül az alábbiakat nevezték meg a leggyakrabban: Andersen meséi, A Grimm testvérek legszebb meséi, Benedek Elek válogatott meséi, Fésüs Éva meséskönyvei, Gárdonyi Géza meséi, Fazekas Anna meséi.

Amint azt a 6. ábra is szemlélteti, konkrét mesetípusok felsorolásánál a legtöbben az állatmesét (70 válasz) jelölték. Állatmesének nevezzük azokat a meséket, amelyekben az állatok emberi tulajdonságokkal rendelkeznek, emberi módon gondolkodnak, beszélnek és cselekszenek (Debreceni, 2013). Ezután következnek a sorban a tündérmesék (44 válasz). „A tündérmese olyan mese, ahol tündérek, tündérr királynők, Tündérország, törpék, óriások, ördögök, boszorkányok, táltosok, griffmadarak, három-, hét-, tizenkét fejű sárkányok szerepelnek.” (Debreceni, 2013:34) A láncmese jellemzője, hogy mondatai ritmusosan ismétlődnek (Debreceni, 2013). A láncmesére 11 válasz érkezett. A novellamese attól különbözik a tündérmesétől, hogy nincsenek benne csodás elemek, e világi szintéren e világi szereplők vannak bennük (Komáromi, 1999). A novellamesékre 5 válasz érkezett. A tréfás mesékben nem találkozunk csodálatos elemekkel, helyettük a nevetséges, furcsa, különös, torz (groteszk) elemek az uralkodók. A tréfás mesék egyik csoportját alkotják a csalimesék. Magyar néprajzi lexikon, 2006). Acsali- és tréfás mesékre 2-2 válasz, és végül a hazugmesék.

6. ábra. A különböző mesetípusok felhasználási arányának gyakorisága

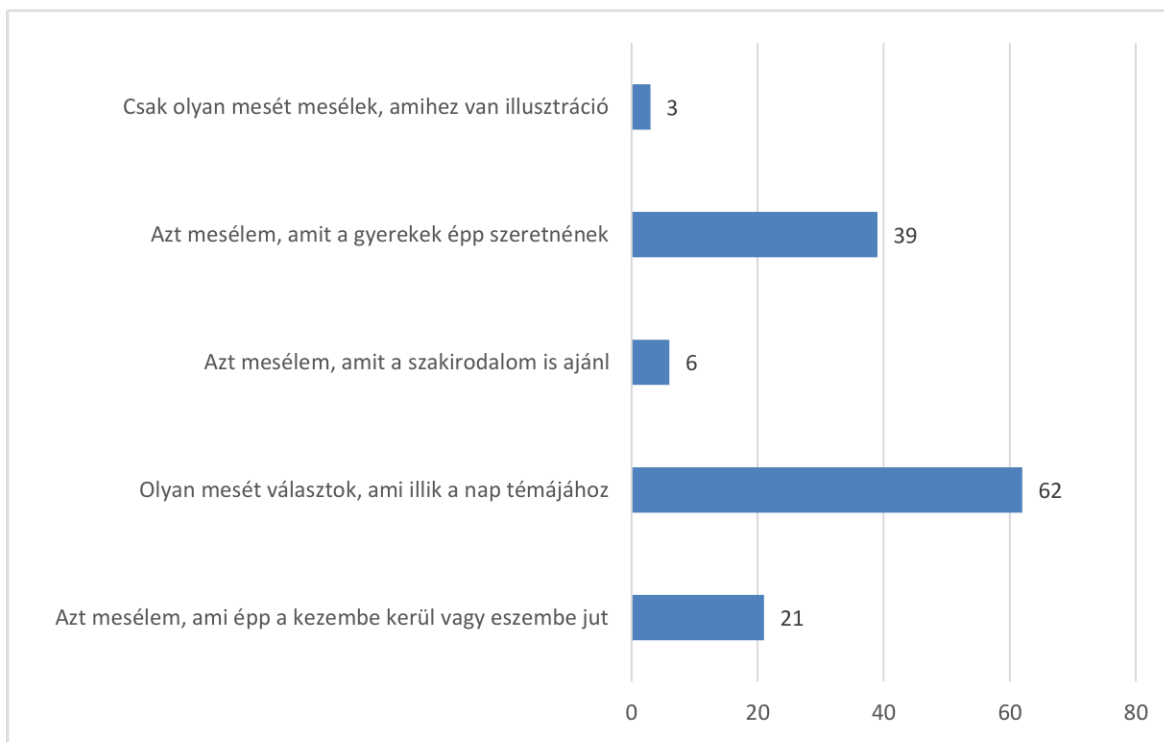
Tavalyi év folyamán megbizonyosodtam arról, hogy a mesék szinte bármilyen foglalkozásba beépíthetők. Ugyanez igaz a mesére abból a szempontból is, hogy bármelyik napszakban alkalmazható. Kutatásom alapján a legtöbb óvodapedagógus (71 válasz) elalvás előtt szokott a gyerekeknek mesét mondani vagy olvasni. 51-en jelölték azt, hogy a foglalkozások alkalmával, 16-an, hogy a délutáni órákban, és egy óvónő jelölte be azt, hogy csendes pihenő után is szokott mesélni (7. ábra).

7. ábra. Ön mikor szokott mesélni a gyerekeknek

A meseválasztásnak igazodnia kell a gyermekcsoportok életkorához, összetételéhez. A gyermek életkorának legmegfelelőbb mese attól függ, hogy hol tart a fejlődésben, milyen témák iránt érdeklődik. Fontos, hogy a nyelvi-stilisztikai eszközök ne haladják meg gondolkodásának és beszédképességének fejlettségét, szókincsét (Dankó, 2004).

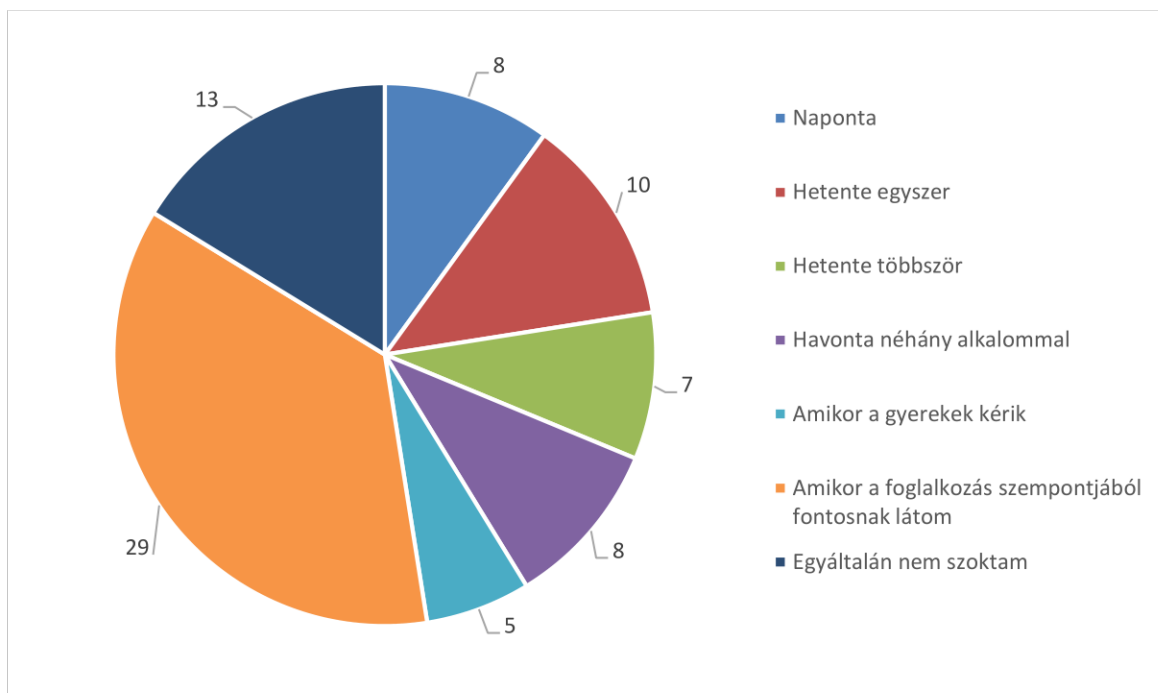
A mese kiválasztásának több szempontja is szokott lenni. A legjellemzőbb szempont a megkérdezett óvodapedagógusok között az volt, hogy mindenképp illeszkedjen a nap témájához (62 válasz). A következő legjellemzőbb válasz az volt, hogy azt meséli az óvodapedagógus, amit a gyerekek épp kérnek, vagy szeretnének (39 válasz). 21-en felelték azt, hogy azt mesélik, ami épp eszükbe jut, vagy a kezükbe kerül. 6 válasz érkezett arra, hogy azt mesélik, amit a szakirodalom ajánl, 3 pedig arra, hogy csak olyan mesét mesélnek, amihez van illusztráció is (8. ábra).

8. ábra. A mesék kiválasztásának szempontjai

A gyerekek nemcsak hallgatni, de szeretnek a részesei is lenni a mesének. Erre ad teret a mesedramatizáció. A megkérdezett óvodapedagógusok közül 61 mondta azt, hogy szokott mesedramatizációt alkalmazni (5. sz. melléklet). Arra, hogy mikor alkalmazzák a mesedramatizációt döntő többségben ugyanaz a választ adták: az anyanyelvi foglalkozásokon. Akadtak olyan válaszok is, hogy játék közben alkalmazzák.

Sajnos napjainkban az animációs mesék miatt háttérbe szorulnak a meséskönyvek. E téma kapcsán egy kérdés szerepelt a kérdőívben, mégpedig az, hogy milyen gyakran szoktak animációs mesét nézni az óvodába. A 8. ábra jól szemlélteti, hogy a válaszadók milyen gyakran nézetnek animációs meséket a gyerekekkel. A legtöbb válasz arra érkezett, hogy akkor néznek animációs mesét, ha a foglalkozás szempontjából fontosnak látja az óvónő. Ezzel szemben sajnos akadtak olyan óvodapedagógusok is, akik naponta nézetnek a gyerekekkel animációs mesét.

9. ábra. Milyen gyakran szoktak animációs mesét nézni?

Arra, hogy milyen jótékony hatásai vannak a mesének, a legtöbb óvodapedagógus ugyanúgy vélekedett. A legtöbben azt írták válaszként erre a kérdésre, hogy a mesének beszéd-készség-fejlesztő hatása van. De ezen kívül nagyon sok más is érkezett: „A mese jó hatással van a gyerek érzelmi intelligenciájára, kreativitására, képzeletére és gondolkodására”, „Fejleszti az érzelmi intelligenciát, toleranciát, empátiát, szókinccset, fantáziát”, „Szükség van a mesékre, hisz akkor hogy tudják elképzelni a csodákat”, „Fejleszti az egész személyiséget, a koncentrációt, a figyelmet, az empátiát”, „Számos fejlesztő hatása miatt tartom fontosnak az élő mesélést, ilyen a képzelet, gondolkodás, logika. Emellett általa a gyermek megismerheti és megértheti az érzéseket és segít az esetlegesen felmerülő problémák megértésében”, „Nagyon fontos! A gyerek képzeletet fejleszt, inspirálja, bővíti és főként az hogy közelebbi kapcsolatba is kerül a mesélő a hallgatóval”, „Az érzelmi nevelés eszköze, oldja a feszültségét, formálja a személyiséget, bővíti a szókinccset”, „Fejleszti a gyerekek szókinccset, emlékezetét, fantáziáját. Emellett a magyar nyelv iránti tudatos érdeklődés is kialakulhat, kifejezéseket, szófordulatokat ismerhet meg.”, „Vigaszt, megnyugvás feldolgozás. Bátorságot ad, pozitív képet a világról, közös élményt a mesélővel, élénkíti a fantáziát, példaképet ad, empátiára int, gazdagítja a lelket.”, „A mesélés nagyon fontos a gyerekek számára. Sokat tanulnak, fejlesztik a képzelőerejüket, bővíti a szókinccsüket”, stb.

És hogy egy óvodapedagógusnak miért is fontos a mesélés? Az alábbi válaszok megmutatják: „Nagyon fontosnak tartom, hiszen a mese igen sok területet fejleszt. Amikor mesélünk önmagunkból adunk a gyermekek számára, hiszen egy nyugodt légkört teremtünk. S ebben a rohanó világban jó egy kicsit megállni, megpihenni. A mese és a mesélés tanít. Ezért is tartjuk meg ezt a csodálatos értéket és meséljünk minél többet a gyermekeinknek, tanítványainknak.”, „Nagyon szeretek úgy mesélni, hogy a gyerekek szemébe nézek vagy akár kicsit megváltoztatott hanggal, ahogy a mese igényli. Látva azt, ahogy a gyerek érdeklődve várja a folytatást, és szeretné tovább hallgatni a mesét, ez az, amit a mesélőnek el kell érnie! Számunkra fontos a mesélés!”, „A mese által egy teljesen más világba kalandoztathatjuk a gyerekeket. Sok fontos emberi tulajdonságra világíthatunk rá, ami lehet jó és rossz egyaránt. A mesék segítségével különféle szituációkban helyezhetjük a gyerekeket, ami segítségével a társadalom fontos tagjaivá nevelhetjük majd a gyerekeket.”, „A mese által egy teljesen más világba kalandoztathatjuk a gyerekeket. Sok fontos emberi tulajdonságra világíthatunk rá, ami lehet jó és rossz egyaránt. A mesék segítségével különféle szituációkban helyezhetjük a gyerekeket, ami segítségével a társadalom fontos tagjaivá nevelhetjük majd a gyerekeket.”, „Véleményem szerint azért nagyon fontos, mert a mai rohanó világban a szülők kevés figyelmet fordítanak arra, hogy olvassanak gyermekeiknek. Megnézni a TV-ben egy mesét vagy meghallgatni, amit olvasunk nekik ez két teljesen különböző dolog. És mint korábban leírtam fejlesztő hatással van a gyerekekre.”, „A gyerekek fejlődése érdekemben nagyon fontosnak tartom, nagyon sok mindent megtudnak tanulni a mesékből. Fejlesztik a kommunikációs készségüket.”, „A gyerekek fejlődése érdekemben nagyon fontosnak tartom, nagyon sok mindent megtudnak tanulni a mesékből. Fejlesztik a kommunikációs készségüket.”, „Mert meséléskor a gyermeki beleéli magát a mese szereplők szerepébe, és így jó eredményekkel fejleszthetik a különböző erénynek tartott tulajdonságokat, mint például becsületesség, szeretet, tisztelet, kitartás, figyelmesség.”, „Először is, mint két gyermekes anyuka, a gyerekeim is nagyon szeretik a meséket, szeretik mikor olvasok, vagy kitalált meséket mondok. Mint óvónéni is fontosnak tartom, hogy olvassunk sokat a gyerekeknek, mert a mese iránt, én saját tapasztalatom alapján közelebb kerülök a gyerekekhez. De fontos az is, hogy sok mindent megismerünk a különböző mesék alapján.”, „Kiscsoportos óvónőként nagyon fontosnak tartom a mesemondást/meseolvasást, hisz mivel a legtöbb gyermek nem tud ebben az időszakban megbeszélni, jobban fejlődik nála ez a készség! Próbálom önálló gondolatokat ébreszteni bennük, és bevezetni őket egy új világba, amit a mese általi képzelőerő adhat számukra!”, „A mese nagyon fontos szerepet tölt be a gyermek életében, ezért fontos, hogy az óvónő az

óvodában napi szinten meséljen a gyerekeknek. A mese fontos szerepet tölt be a gyermek értelmi és érzelmi fejlődésében. Illetve a mesék különböző viselkedési mintákat is mutatnak a gyerekeknek.” .

ÖSSZEFOGLALÁS

Szakdolgozatom témája *A mesék különböző típusainak felhasználása az óvodai nevelői-oktatói folyamatban*. Azért választottam ezt a témát, mert leendő óvodapedagógusként fontosnak tartom, hogy már óvodás korban is kellő hangsúlyt fektessünk az anyanyelvi- és irodalmi nevelésre, mert ez meghatározó lehet a gyerekek további éveiben.

Dolgozatom három fő fejezetre bontható: az első az irodalom szerepe óvodáskorban, a második mese az óvodában, a harmadik pedig a kutatásom összefoglalását írja le.

A szakirodalom feldolgozása során megbizonyosodtam arról, hogy a meséknek és verseknek meghatározó szerepük van óvodások fejlődésében. Nyugtató, feszültségoldó és szórakoztató funkcióin kívül, gazdagítja az óvodáskorúak verbális eszköztárát, mondat- és szövegalkotásaikban felhasználják a meséből és versekből merített kifejezéseket. A mese- és versolvasással, mesehallgatással megalapozhatjuk a gyermek szépirodalom iránti fogékonyságát, az olvasáshoz való pozitív viszonyát.

A kárpátaljai óvodapedagógusok mesélési szokásait az utolsó fejezet mutatja be. Ennek megismerése, továbbá a hipotézisem bizonyításaképp egy kérdőívet állítottam össze, amit 80 kárpátaljai magyar óvodapedagógusnak sikerült kitöltenie.

Az a hipotézis, miszerint az óvónők fontosnak tartják a mesélést minden korcsoportban, igaznak bizonyult. Az erre vonatkozó kérdésnél a legtöbb válasz arra érkezett, hogy mindegyik korcsoportnak fontos, szám szerint ez 76. Akadt viszont olyan is, aki azt a válaszlehetőséget jelölte, hogy csak a kis csoportnak fontos (1 válasz), csak a középső csoportnak fontos (1 válasz) és csak a nagy csoportnak fontos (2 válasz).

Összegzésként elmondhatom, hogy az óvónő nagy felelősséget vállal munkájával, hiszen a gyerekek számára nagyon meghatározó, hogy milyen korban milyen és mennyi irodalmi anyagot mesélnek neki. Leendő óvónőként szeretném ezeket a szempontokat figyelembe venni és alkalmazni munkám során is.

РЕЗЮМЕ

Темою моєї кваліфікаційної роботи «Застосування різних типів казок в повсякденному навчально-виховному процесі дошкільного закладу». Я обрала цю тему, тому що, як майбутній вихователь дитячого садка, я вважаю важливим приділити достатньо уваги вивченню рідної мови та літератури вже в дошкільному віці, оскільки це може стати вирішальним у подальших роках дітей.

Мою роботу можна розділити на три основні глави: перша - це роль літератури в дошкільному закладі, друга - казка в дитячому садку, третя - підсумок мого дослідження.

Під час опрацювання літератури я переконалася, що казки та вірші відіграють вирішальну роль у розвитку дошкільників. Окрім своїх заспокійливих, знімаючих напругу та розважальних функцій, він збагачує словесний набір інструментів дошкільнят, використовуючи фрази, витягнуті з казок та віршів, у своїх творах речень та тексту. Читаючи казки та вірші, слухаючи казки, ми можемо встановити чутливість дитини до художньої літератури та її позитивне ставлення до читання.

Перший розділ можна розділити на чотири частини. У першій частині узагальнено підсумовано, яку роль у любові дитини до літератури відіграє сім'я та дитячий садок. У наступному розділі розглядаються аспекти, для яких вікових груп слід вибрати казку, а також конкретні твори, які рекомендуються. У третій частині розкривається спосіб реалізації навчання рідної мови літературними інструментами. І остання частина - про благотворний вплив літературних творів.

Другий розділ також можна розділити на чотири частини. Перший - загалом про ліричні та прозові твори. Другий - типи та групи казки. Йдеться про те, які типи казок відомі тут, і короткий їх опис також можна знайти тут. Останні дві частини стосуються того, які методи допомагають нам на уроках рідної мови.

В останньому розділі подано опитувальні звички виховательок дитячих садків Закарпаття через анкетування.

На закінчення можу сказати, що вихователь дитячого садка несе велику відповідальність за свою роботу, оскільки для дітей дуже вирішально, в якому віці їй і скільки літературного матеріалу розповідають. Як майбутній вихователь дитячого садка, я хотіла б врахувати ці аспекти та застосувати їх у своїй роботі.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bauer Gabriella (1994): *Gyermekirodalom I-IV. osztály*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Boldizsár Ildikó (2004): *Mesepoétika*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Boldizsár Ildikó (2010): *Meseterápia*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Dankó Ervinné (1993): *Az óvodai irodalmi nevelés kérdései korunkban*. Dinasztia Kiadó, Budapest.
- Dankó Ervinné (2004): *Irodalmi nevelés az óvodában*. Okker Kiadó, Budapest.
- Dankó Ervinné (2016): *Nyelvi-kommunikációs nevelés az óvodában*. Flaccus Kiadó, Debrecen.
- Debreceni Anikó (2013): *Integrált irodalom*. Világ Kiadó, Lviv.
- ELTE Tanító- és Óvóképző Kar (2004): *Az óvodapedagógus szerep kihívásai*. Trezor kiadó, Budapest. 73. old
- ELTE Tanító- és Óvóképző Kar (2012): *Hét aranyalma- Módszertani gyűjtemény óvodapedagógusoknak*. ERFO Nonprofit Kft. Nyomdaüzem, Budapest.
- Gabnai Katalin (1999): *Drámajátékok*. Helikon Kiadó Kft., Budapest.
- Györgyiné Koncz Judit (2008): *Kompetencia-Fejlesztés-Érték*. Károli Egyetem Kiadó, Budapest.
- Kádár Annamária (2012): *Mesepszichológia: Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest.
- Kovács György - Bakosi Éva (2004): *Óvodapedagógia I*. Szerzői kiadás, Debrecen
- Komáromi Gabriella (1999): *Gyermekirodalom*. Helikon kiadó, Budapest.
- Lev Szemjonovics Vigotszkij (1971): *A magasabb pszichikus funkciók fejlődése*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes (1978): *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes (1985): *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Nagy Jenőné (1996): *Óvodai nevelés a művészetek eszközeivel*.
- Nyitrai Ágnes (1995): *A mese, vers és a képeskönyv szerepe a bölcsődés gyermekek életében és fejlődésében (Bölcsészdoktori értekezés)*. József Attila Tudományegyetem, Szeged.
- Ortutay Gyula (2006): *Magyar néprajzi lexikon*. Arcanum Adatbázis Kft., Budapest
- Pálfi Sándor (2015): *Óvodapedagógiai módszertani kézikönyv*. Debreceni Egyetem.
- Pedagógiai program (2016): *Árpád-házi Szent Erzsébet Óvoda*. Színes Mozaik

Szinger Veronika (2008): Mese az óvodában – könyvvel vagy anélkül? In: Fordulópont, 2008. 1. sz., p. 64-72.

Tarbay Ede (1999): *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz. A gyermek- és ifjúsági irodalom történetének iránytűje.* Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.

Trencsenyi Borbála (1994): *Anyanyelv és kommunikáció.* Alternatív Közgazdasági Gimnázium Alapítvány, Budapest.

Zilahi Józsefné (1995): *Mese-vers az óvodában I.* Nemzeti Tankönyv Kiadó, Budapest.

Zóka Katalin (2009): *Varázseszközök az óvodában – Érzelmi, erkölcsi kompetenciák alakítása játékkal, verssel, mesével.* Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest.

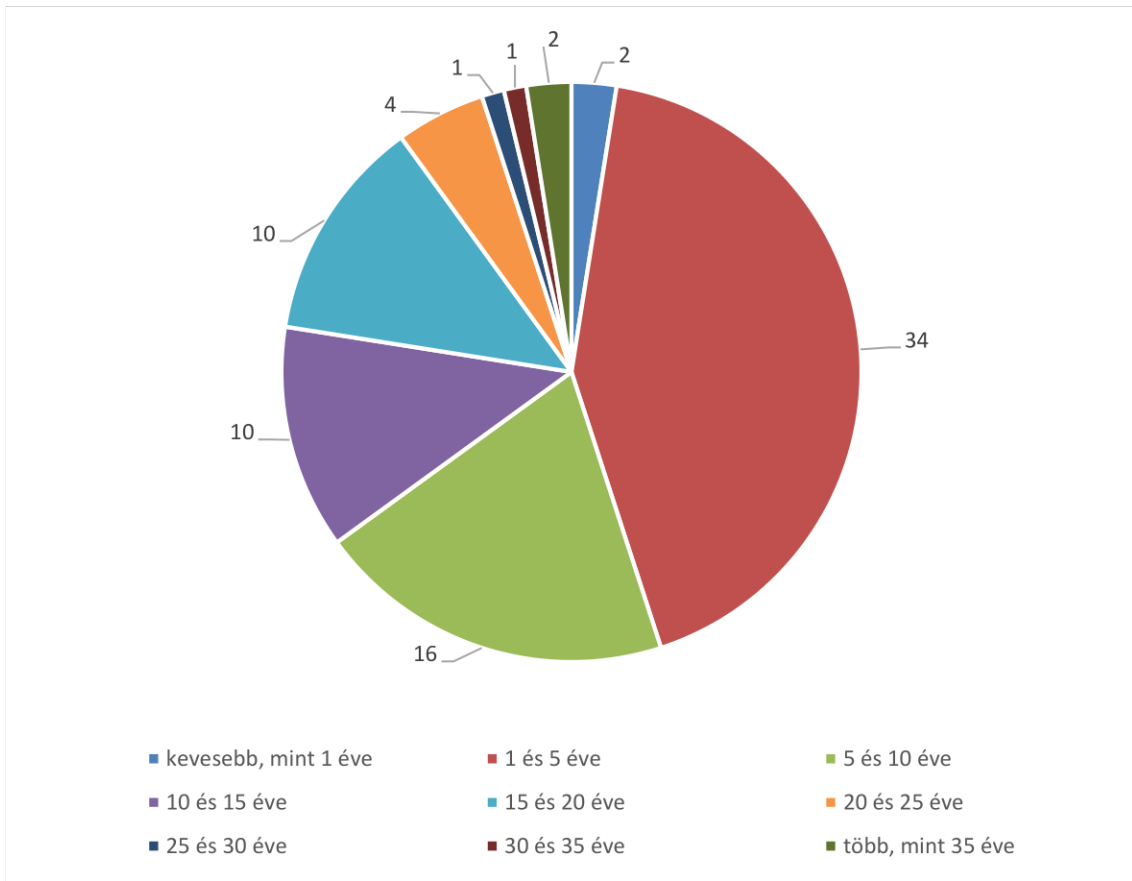
202/2007. (VII.31.) Korm. rendelet, 2985. Letöltés ideje: 2018. 11. 24. (http://www.zipernowsky.hu/letoltes/kerettanterv/nat_070815.pdf)

<http://kmpsz.uz.ua/oldal/ovodak.html?fbclid=IwAR3LFIxd8d69yKINg0le78m5l1QgTk bCk2X5sfNstRKdbbYbdvDrBwYOFgA>

MELLÉKLET

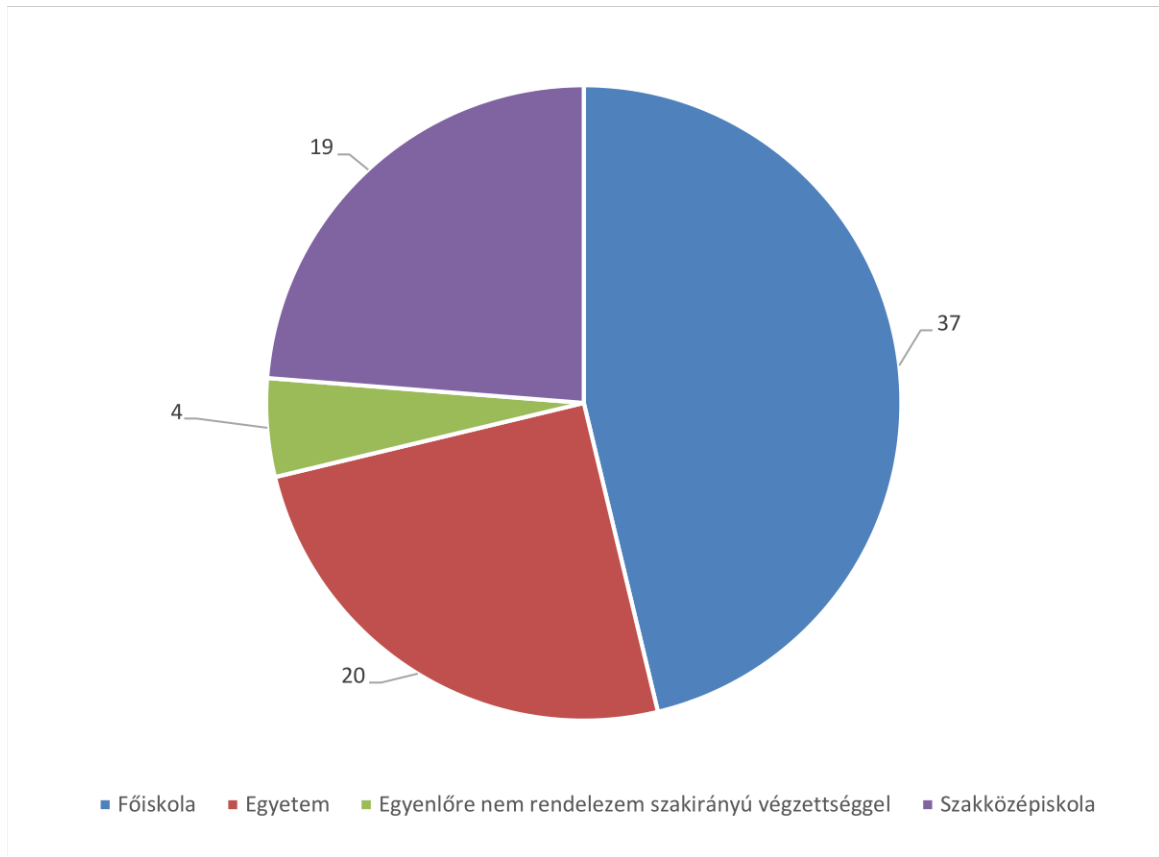
1. sz. melléklet

A megkérdezett óvodapedagógusok munkaviszonyának időtartama

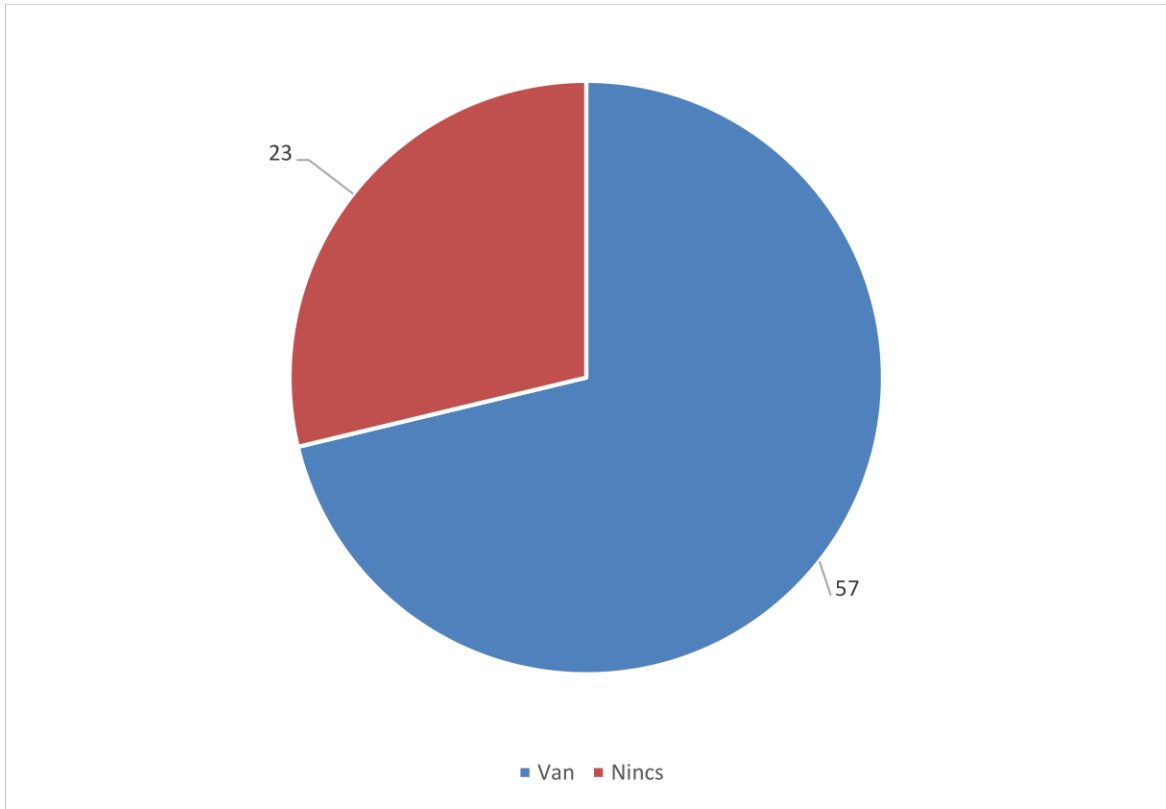
2. sz. melléklet

A megkérdezett óvodapedagógusok szakirányú végzettsége

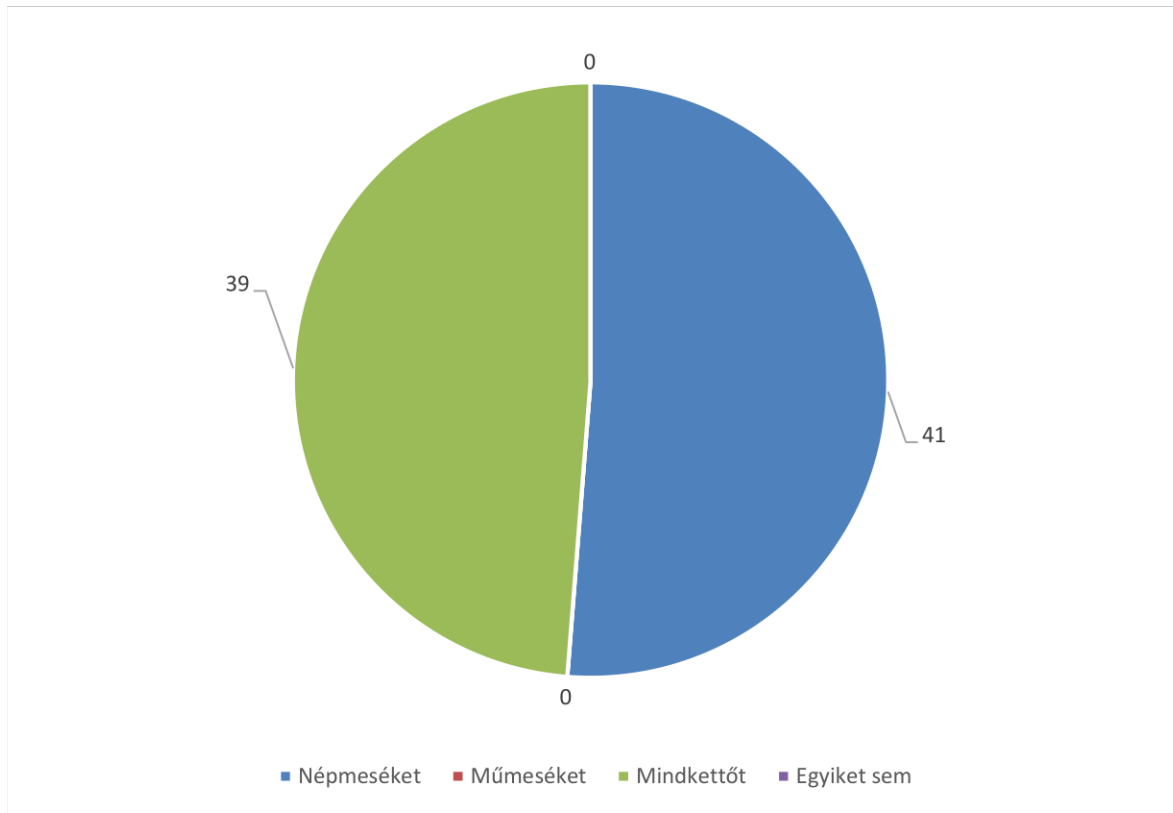
3. sz. melléklet

Van-e a csoportjának kedvenc meséje?

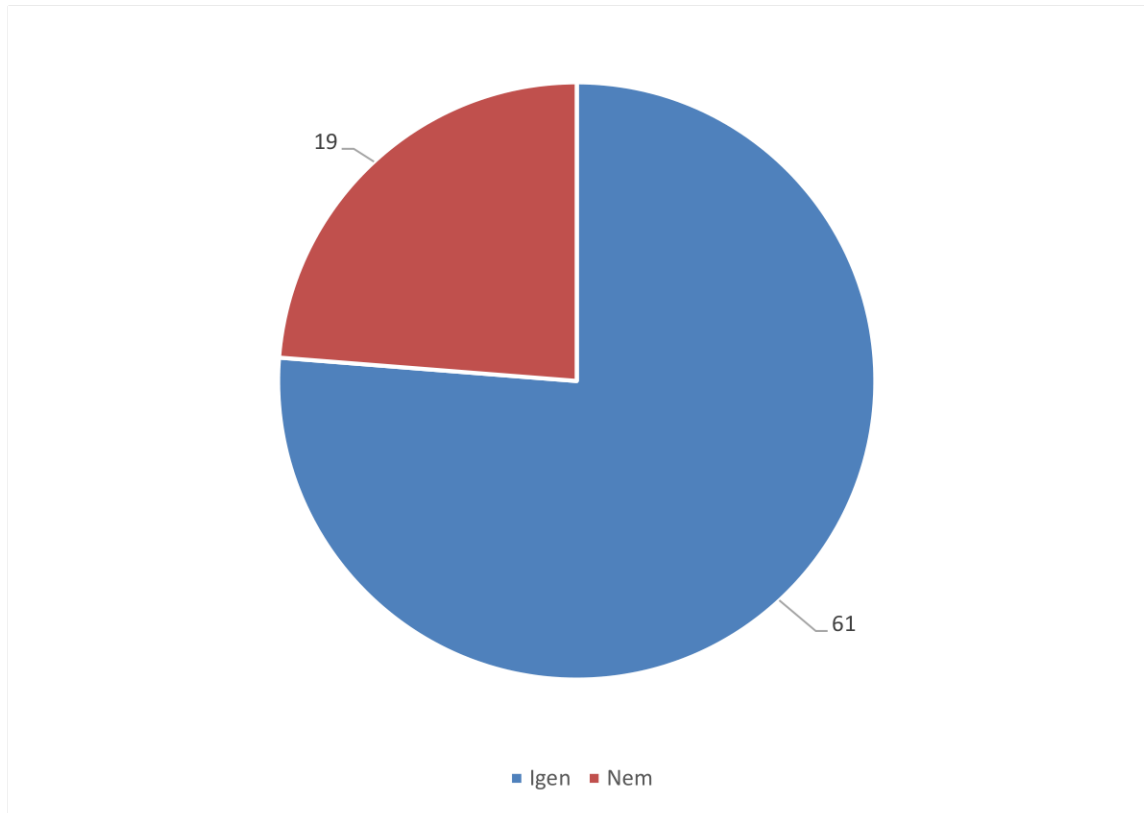
4. sz. melléklet

Népmeséket vagy műmeséket szokott mesélni a gyerekeknek?

5. sz. melléklet

Szokott-e mesedramatizációt alkalmazni?

6. sz. melléklet

https://docs.google.com/forms/d/16NirLNtOgMb1Jp2pxlFHF_j3Jsh4TaQ3xIvJ8ive4J0/edit

1. Hány éve dolgozik óvodapedagógusként?

2. Mi a legmagasabb szakirányú végzettsége?

- Szakközépiskola
- Főiskola
- Egyetem
- Egyelőre nem rendelkezem szakirányú végzettséggel
- Egyéb: _____

3. Ön mennyire tartja fontosnak a mindennapi mesélést?

- Fontosnak tartom
- Nem tartom fontosnak
- Fontosnak tartom, de nem minden nap

4. Ön szerint melyik korcsoportnak a legfontosabb a mesehallgatás?

- Kis csoport
- Középső csoport
- Nagy csoport
- Az összesnek fontos

5. Ön milyen gyakran szokott mesélni?

- Naponta
- Hetente egyszer
- Hetente többször
- Havonta néhány alkalommal
- Amikor a gyerekek kérik
- Egyéb: _____

6. Nevezzen meg néhány mesekönyvet, amit gyakran használ!

7. Van-e a csoportjának kedvenc meséje?

- Van
- Nincs

8. Ha van, akkor melyik?

9. Ön mikor szokott mesélni a gyerekeknek?

- A foglalkozások alkalmával
- Elalvás előtt
- Csendes pihenő után
- A délutáni órákban
- Egyéb: _____

10. Mi alapján választja ki a meséket?

- Azt mesélem, ami épp a kezembe kerül vagy eszembe jut
- Olyan mesét választok, ami illik a nap témájához
- Azt mesélem, amit a szakirodalom is ajánl
- Azt mesélem, amit a gyerekek épp szeretnének
- Csak olyan mesét mesélek, amihez van illusztráció
- Egyéb: _____

11. Népmeséket vagy műmeséket szokott mesélni a gyerekeknek?

- Népmeséket
- Műmeséket
- Mindkettőt
- Egyiket sem

12. Amennyiben szokott műmeséket mesélni, soroljon fel néhányat!

13. Melyik mesetípust (típusokat) meséli a leggyakrabban?

- Állatmese
- Tündérmese
- Tréfás mese
- Csalimese

- Hazugmese
- Láncmese
- Novellamese
- Egyéb: _____

14. Szokott-e mesedramatizációt alkalmazni?

- Igen
- Nem

15. Amennyiben szokott mesedramatizációt alkalmazni, milyen alkalomkor? (pl. anyanyelvi foglalkozáson, játék alkalmával stb.)

16. Hogyan történik a mesélés?

- Könyvből
- Emlékezetből
- Mindkét módon

17. Milyen gyakran szoktak animációs mesét nézni?

- Naponta
- Hetente egyszer
- Hetente többször
- Havonta néhány alkalommal
- Amikor a gyerekek kérik
- Amikor a foglalkozás szempontjából fontosnak látom
- Egyáltalán nem szoktam

18. Ön szerint milyen jótékony hatása(i) van(nak) a mesélésnek?

19. Fejtse ki néhány mondatban, miért tartja fontosnak óvónőként a mesélést!

**Завідувачу кафедри
Біда Олені Анатоліївни
від здобувача вищої освіти
Жендей Кінги Карлівни,
студентки IV-ого курсу,
дошкільна освіта**

ЗАЯВА

З правилами чинного Положення «Про академічну доброчесність в Закарпатському угорському інституті імені Ф. Ракоці II» від «30» серпня 2019 року, згідно з яким виявлення плагіату є підставою для відмови в допуску роботи до захисту і застосування заходів дисциплінарної та академічної відповідальності, ознайомена.

Про використання Системи виявлення текстових збігів/ідентичності/ схожості в роботах здобувачів вищої освіти повідомлена та надаю свою згоду на обробку та збереження моєї роботи в Базі даних Інституту. Також надаю ЗУІ право на передачу моєї роботи для обробки та збереження в Системі виявлення текстових збігів/ідентичності/схожості та використання роботи для виявлення плагіату в інших роботах, які завантажувалися/завантажуються для перевірки Системою виявлення текстових збігів/ідентичності/схожості та користувачами, які мають доступ до цієї Системи, виключно в обмежених цілях для виявлення плагіату в текстах робіт.

Робота для перевірки Інституту надається в друкованому та електронному варіанті. Електронна версія моєї роботи збігається (ідентична) з друкованою.

28.05.2021

Дата

Н. К. Жендей Карлівни

Підпис

Bida Olena
tanszékvezetőnek,
Zsendely Kinga
IV. évfolyamos, óvodapedagógia
szakos hallgatótól

NYILATKOZAT

A II. Rákoczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2019. augusztus 30-án kelt tudományetikai szabályzatának pontjaival, amelyek szerint plágium felfedezése esetén a diplomamunka nincs védéshez engedve, megismerkedtem.

Tájékoztatást kaptam a plágiumszűrő rendszer használatáról, hozzájárulok a munkám ellenőrzéséhez és tárolásához az intézményi adatbázisban. Felhatalmazom az intézményt, hogy a munkámat ellenőrzés után felhasználhassák a plágiumszűrő program működésénél a további munkák ellenőrzésének folyamatában.

A munkát ellenőrzés céljából elektronikusan és nyomtatott formában is benyújtottam az intézménynek. Munkám elektronikus változata azonos a nyomtatott példánnyal.

2021.05.28.

Dátum

Zsendely Kinga

Aláírás

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007957915

Дата перевірки:
21.05.2021 09:27:57 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
21.05.2021 09:38:21 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Zsendely Kinga

Кількість сторінок: 37 Кількість слів: 9827 Кількість символів: 74067 Розмір файлу: 703.63 KB ID файлу: 1008050824

8.75% Схожість

Найбільша схожість: 2.82% з Інтернет-джерелом (http://mesemorzsa.blogspot.com/2014_08_13_archive.html)

8.75% Джерела з Інтернету

168

Сторінка 39

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

12.4% Цитат

Цитати

69

Сторінка 40

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0.05% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 0%)

0.05% Вилучення з Інтернету

9

Сторінка 41

Немає вилучених бібліотечних джерел